

KOSOVELOVA KNJIŽNICA SEŽANA

Tanja Bratina Grmek

**KNJIŽNIČNE STORITVE ZA UPORABNIKE
S POSEBNIMI POTREBAMI:
MAGAJNOVA BRALNA ZNAČKA
IN NJEN VPLIV NA BRALNO PISMENOST**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Sežana, 2017

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

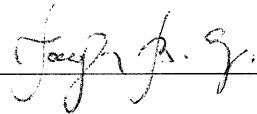
IZJAVA O AVTORSTVU IN O JAVNI OBJAVI PISNE NALOGE

Spodaj podpisana, **Tanja Bratina Grmek**, izjavljam, da sem avtorica pisne naloge za bibliotekarski izpit za bibliotekarja z naslovom: **Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost**.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem pisno nalogo izdelala samostojno in je moje avtorsko delo,
- da so dela drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih navajam neposredno ali povzemam, navedena oziroma citirana v skladu s standardom APA,
- sem besedila ali podatke, ki so avtorsko zaščiteni, uporabila v skladu z določbami zakona, ki določa avtorske pravice,
- je elektronska oblika pisne naloge istovetna s tiskano obliko naloge,
- na podlagi 23. člena Pravilnika o bibliotekarskem izpitu ter v skladu s prvim odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem javno objavo elektronske oblike pisne naloge na portalu Digitalne knjižnice Slovenije.

Podpis avtorice: _____

V Sežani, dne 24. novembra 2017

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Tanja BRATINA GRMEK

Naslov pisne naloge: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost

Kraj: Sežana

Leto: 2017

Število strani: 38

Št. slik: 5

Št. grafov: 1

Število prilog: 4

Št. strani prilog: 5

Število referenc: 54

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Kosovelova knjižnica Sežana

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Marija Umek

UDK:

027.022(497.4 Sežana):028.8-056.2/.3

028.8-056.2/.3:929Magajna B

364.614.2-056.2/.3

Ključne besede:

Kosovelova knjižnica Sežana, odrasle osebe s posebnimi potrebami, bralna pismenost, bralne značke, Magajnova bralna značka, Bogomir Magajna

Izvleček:

Kosovelova knjižnica Sežana kot ena izmed splošnih knjižnic je leta 2011 v svoj dolgoročni program dela v okviru projekta Zaznamovan sem – berem več vključila novost – Magajново bralno značko, poimenovano po lokalnem književniku in psihiatru dr. Bogomirju Magajni ter namenjeno odraslim osebam s posebnimi potrebami in s ciljem, usmerjenim k razvoju, predvsem pa k ohranjanju bralne pismenosti, ki so jo te osebe že pridobile tekom svojega vseživljenjskega učenja. Predmet naloge je analiza dosedanjega dela s to posebno skupino uporabnikov ter možnosti za izboljšanje dela na podlagi praktičnih izkušenj in opazovanj, spoznanj, študija strokovne literature s tega specifičnega področja, intervjuja z vodjo divaške enote Varstveno delovnega centra Koper, gospo Tanjo Mržek, in pogovornih intervjujev s posebnimi značkarji, tj. dobitniki bralne značke. Rezultati raziskave kažejo, da je dosedanje delo z uvedbo bralne značke kot posebne motivacijske strukture na področju bralne pismenosti več kot uspešno, vendar se kažejo tudi prenekatere odprte možnosti nadaljnega dela v popolnejši analizi posameznih skupin in v ustrezni prilagoditvi dela prav tem posameznim skupinam. Prav heterogenost skupin, vidna v različnih intelektualnih zmožnostih in posledično bralnih zmožnostih posameznikov, nas v prihodnje sili k razmišljanju o bolj individualnem ter hkrati osebnem pristopu oziroma k delu v manjših, bolj homogenih skupinah.

Kazalo vsebine

1 UVOD	1
2 KOSOVELOVA KNJIŽNICA SEŽANA.....	2
3 OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI	3
3.1 OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI OZIROMA OSEBE Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU	5
3.2 ODRASLE OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI OZIROMA Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU	6
4 PISMENOST, BRALNA PISMENOST, BRANJE	7
4.1 PISMENOST	7
4.2 BRALNA PISMENOST	8
4.3 BRANJE	8
4.3.1 Težave pri branju oziroma bralne težave	10
4.3.2 Motivacija za branje	11
4.3.3 Bralno okolje kot motivacijski dejavnik	12
4.3.4 Branje odraslih oseb s posebnimi potrebami.....	12
5 SPLOŠNE KNJIŽNICE IN ODRASLE OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI.....	14
5.1 BRALNA ZNAČKA IN NJEN POMEN	15
5.1.1 Bralna značka za odrasle osebe s posebnimi potrebami.....	16
6 EMPIRIČNI DEL.....	17
6.1 NAMEN RAZISKAVE, UPORABLJENA METODOLOGIJA IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	17
6.1.1 Izhodišča.....	17
6.2 MAGAJNOVA BRALNA ZNAČKA	18
6.2.1 Magajnova bralna značka in povod za njen nastanek.....	18
6.2.2 Poimenovanje Magajnove bralne značke.....	20
6.2.3 Glavni namen Magajnove bralne značke.....	20

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

6.2.4 Ciljne skupine Magajnovne bralne značke	21
6.2.5 Bralni sezname in potek Magajnovne bralne značke	22
6.2.6 Slovesna podelitev priznanj.....	24
6.2.7 Magajnova bralna značka v številkah in vtisi značkarjev	26
6.3 INTERVJU Z GOSPO TANJO MRŽEK, VODJO DIVAŠKE ENOTE VARSTVENO DELOVNEGA CENTRA KOPER.....	27
7 RAZPRAVA.....	29
8 ZAKLJUČEK	31
9 VIRI IN LITERATURA	34
9 PRILOGE.....	I

Kazalo slik

Slika 1: Značkar Aljaž (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana).....	VIII
Slika 2: Značkar Vinko s svojo risbo (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana)	23
Slika 3: Letošnji gost zaključne prireditve pevec Rudi Bučar z značkarko Tejo (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana).....	25
Slika 4: Podelitev priznanja za uspešno opravljeno Magajново bralno značko (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana).....	25
Slika 5: Zaključna prireditev Magajnovе bralne značke 2017 (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana).....	26

Kazalo grafov

Graf 1: Naraščajoče število oseb, ki so uspešno opravile Magajnovо bralno značko.....	27
---	----

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Zahvala

S hvaležnostjo vsem, ki ste mi pomagali. Tako in drugače. Ni vas bilo malo.

Hvala moji krasni mentorici in sodelavki Mariji Umek, mojemu nekdanjemu mentorju in prijatelju dr. Jožetu Urbaniji za strokovno pomoč in življenjske nasvete, gospe Tanji Mržek in vsem mojim čudovitim značkarjem.

Hvala kolektivu Kosovelove knjižnice Sežana.

In nenazadnje hvala mojima fantoma, možu Sebastjanu in sinčku Maksu, za vso podporo in potrpežljivost.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

»Brati pomeni misliti. Jaz ne berem. Berejo mi nono in zaposlene v VDC-ju.

Ko poslušam, slišim vse. Misli me odnesejo ... daleč ...«

(Aljaž, 26 let)

Slika 1: Značkar Aljaž (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana)

1 UVOD

Biti poseben pomeni biti drugačen. Pomeni odstopati od povprečja, odstopati od pričakovanih značilnosti in zmožnosti, definiranih v določenem okolju. Pomeni, po Slovarju slovenskega knjižnega jezika¹ (2014), imeti lastnosti, značilnosti, po katerih se razlikuješ od drugih ljudi. Pomeni biti tako ali drugače zaradi takšnih ali drugačnih razlogov zaznamovan. Telesno ali duševno. »Biti drugačen hkrati pomeni biti človek s posebnimi potrebami. Človek s posebnimi potrebami ima večino lastnosti kot drugi ljudje, le v določenih lastnostih in potezah se od njih razlikuje« (Opara, 2005, str. 7). In drugačnost je danes vse bolj kvaliteta in pravica vsakega in ne več socialna stigma (Opara, 2000).

Celotna družba, tako svetovna kot tudi slovenska, predvsem v zadnjem času veliko pozornost posveča prav osebam s posebnimi potrebami, tj. telesno in duševno zaznamovanim osebam. Tako družba kot država in tudi kot posamezniki smo dolžni storiti vse, da se bodo življenjski pogoji teh oseb izenačili z življenji, življenjskimi pogoji vseh ostalih ljudi. Na nas je torej, da (po)skrbimo za boljše sobivanje, za njihovo integracijo, vključevanje in normalizacijo na vseh področjih. Tudi na področju knjižničarske stroke, tudi znotraj splošnih knjižnic.

Kot vsi potencialni uporabniki knjižnice imajo tudi osebe s posebnimi potrebami določene potrebe, interese, želje, ki naj bi jih splošne knjižnice s svojim poslanstvom tudi zadovoljevale. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (2015) jasno določa, da splošne knjižne poleg izvajanja knjižnične dejavnosti za prebivalstvo v svojem okolju zagotavljajo tudi storitve za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami, to je, da jim med drugim organizirajo posebne oblike dejavnosti. Tudi IFLA v standardih za splošne knjižnice določa, »da morajo biti storitve splošne knjižnice dostopne vsem in ne smejo biti namenjene samo eni skupini v skupnosti z izločitvijo ostalih. Zagotoviti je potrebno enakovreden dostop do storitev za skupine, ki zaradi določenih razlogov ne morejo uporabljati osnovnih storitev« (Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice, 2002, str. 6). Nadalje v standardih beremo: »Za uspešno izpolnjevanje ciljev splošne knjižnice morajo biti njene storitve v celoti dostopne vsem potencialnim uporabnikom« (prav tam, str. 19). Med potencialnimi uporabniki splošne knjižnice pa so zagotovo tudi posamezniki in skupine s posebnimi potrebami (prebivalci iz različnih kulturnih in etničnih skupin, invalidi, prebivalci z omejeno možnostjo gibanja, npr. v bolnišnicah in zaporih).

¹ V nadaljevanju SSKJ.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Tudi Kosovelova knjižnica Sežana kot ena izmed slovenskih splošnih knjižnic, predstavljena v naslednjem poglavju, čedalje več svoje energije vlaga v delo z uporabniki s posebnimi potrebami. Tako je pred sedmimi leti, tj. leta 2011, v svoj dolgoročni program dela v okviru projekta Zaznamovan sem – berem več vključila Magajново bralno značko kot posebno motivacijo za bralno pismenost, namenjeno odraslim osebam s posebnimi potrebami. Pred par leti pa je v knjižničnih prostorih zaživela tudi literarna delavnica Svobodne duše, prav tako namenjena tovrstnim uporabnikom.

Naloga torej obravnava problematiko zagotavljanja posebnih oblik dejavnosti za uporabnike s posebnimi potrebami. Po dosedanjem nekajletnem praktičnem delu s tovrstnimi uporabniki se je pokazala potreba po analizi tega dela z vidika ustreznosti ponudbe ter njihove motivacije, kar predstavlja predmet same naloge. Ugotovitve pa bodo dale odgovor na raziskovalna vprašanja, ali je bil in je dosednji način dela s pomočjo Magajnovе bralne značke kot posebne motivacijske strukture na področju bralne pismenosti ustrezen glede na obstoječo ponudbo. Cilj naloge pa je nedvomno odkriti še dodatne načine za izboljšanje dela s temi uporabniki na področju razvoja, predvsem pa ohranjanja bralne pismenosti.

2 KOSOVELOVA KNJIŽNICA SEŽANA

Kosovelova knjižnica Sežana, poimenovana po kraškem pesniku Srečku Kosovelu, je skozi zgodovino vse od leta 1851 zgradila trdne temelje, na katerih stoji še danes (Kosovelova knjižnica Sežana 1963–2013 (1948–2013), 2013). Javni zavod Kosovelova knjižnica je bil ustanovljen 30. aprila 1948 v Sežani kot občinska Ljudska knjižnica Sežana. Takrat je bila ena izmed 221 ljudskih in javnih knjižnic na Primorskem. 13. februarja 1963 je z odločbo o ustanovitvi samostojne Kosovelove knjižnice v Sežani prevzela obveznosti matične knjižnice. Leta 2003 pa je bil sprejet akt o ustanovitvi javnega zavoda Kosovelova knjižnica Sežana.

Sežanska knjižnica je ena od 58 splošnih knjižnic III. tipa (od 20.000 do 30.000 prebivalcev), ki svojo dejavnost opravlja za območje štirih občin: Sežane, Divače, Hrpelj - Kozine in Komna, tj. za 24.999 prebivalcev. Znotraj knjižnice kot organizacijske enote delujejo krajevne knjižnice v Divači, Hrpelj - Kozini, Komnu ter premična zbirka z izposojevališčem v Senožečah. Knjižnici pa je zaupana tudi skrb za Kosovelovo domačijo v Tomaju, na območju občin Divača in Hrpelje - Kozina ter občine Komen pa je organizirana potujoča knjižnica, ki

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

poteka pod okriljem Osrednje območne knjižnice Srečka Vilharja Koper oziroma Lavričeve knjižnice iz Ajdovščine (Poročilo za leto 2016, 2016).

Kosovelova knjižnica Sežana kot izobraževalno, informacijsko in kulturno središče opravlja zakonsko določeno knjižnično dejavnost ter z uveljavljanjem kulture v njeni etični, socialni, gospodarski in politični razsežnosti ter z razvijanjem raznovrstnih pismenosti in vseživljenjskega izobraževanja celotne populacije uresničuje svoje poslanstvo.

Obseg njenega knjižničnega gradiva je skozi desetletja postopoma naraščal, tako da je po statističnih podatkih Centra za razvoj knjižnic za leto 2016 obsegal 187.215 enot (180.948 knjižnega in 6.267 neknjižnega gradiva). Prirast knjižničnega gradiva za lansko leto je tako znašal 7.091 (6.472 knjižnega in 619 neknjižnega gradiva). Uporabnikom je na voljo 206 naslovov periodičnega tiska, vključujoč tudi e-revije. Ob koncu leta 2016 je bilo v knjižnico včlanjenih 8.413 članov, ki predstavljajo 33,65 % vseh prebivalcev, od tega je bilo 7.263 aktivnih članov.

Poleg oddelka za odrasle, oddelka za mlade bralce, oba sta razdeljena na strokovni ter leposlovni del, in čitalnice sežansko knjižnico bogati še domoznanski oddelek, kamor sodi tudi Kosovelova študijska soba, kjer se načrtno zbira, obdeluje, varuje in posreduje domoznansko gradivo za območje Krasa, ki ga pokrivajo sežanska občina kot ustanoviteljica ter občine soustanoviteljice Divača, Hrpelje - Kozina in Komen.

Uporabnikom so tako na voljo vse osnovne storitve, ki se nanašajo na izposajo, posredovanje informacij ter bibliopedagoško delo oziroma usposabljanje uporabnikov za uporabo knjižnice. Knjižnica posebno skrb posveča dostopu do raznovrstnih dejavnosti in prireditev, s katerimi želi svoje uporabnike še dodatno spodbuditi k dvigu bralne kulture (Bralni palček za vrtčevske otroke, Rastem s knjigo za sedmošolce in srednješolce, Primorci beremo za odrasle, Magajnova bralna značka za odrasle osebe s posebnimi potrebami ...).

3 OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI

Strokovnih definicij, podanih v nadaljevanju naloge, s katerimi si lahko odgovorimo na vprašanje, kdo so osebe s posebnimi potrebami, kaj jih dela posebne ter kako jih razvrščamo, je precej.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Žal nam niti SSKJ niti Slovenski pravopis (2014) ne ponujata tērmina, kaj šele razlage za tērmin posebne potrebe oziroma ljudje/osebe s posebnimi potrebami; to nas spravlja v jezikovno zadrego in nam daje vedeti, da stvari na določenih področjih še zdaleč niso urejene tako, kot bi morale biti.

Izraz ljudje/osebe s posebnimi potrebami je s pomočjo sodobnega vrednotenja in z leti le postal utečena praksa in zdi se, da je negativna konotacija, stigmatizacija te besedne zveze skozi čas izginila. Po mnenju nekaterih naj bi bilo ustrežnejše govoriti »o ljudeh, ki potrebujejo pomoč za samostojno življenje« (Zaviršek, 1995, str. 281), saj ta definicija ne vsebuje elementov razvrednotenja. Še pred uporabo izraza posebne potrebe se je za označitev zaostalosti v intelektualnem razvoju, znižanega umskega delovanja uporabljal izraz mentalna retardacija.

»Osebe s posebnimi potrebami slovenska zakonodaja opredeljuje kot skupine oseb, ki potrebujejo tekom svojega razvoja, ali tudi kasneje, določene oblike pomoči ali prilagoditev, ki naj jim omogočijo razvoj njihovih potencialov v največji možni meri. To so osebe z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni, gluhi in naglušni, osebe z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani, dolgotrajno bolni, osebe z učnimi težavami, osebe s čustvenimi in z duševnimi motnjami, osebe s kombiniranimi motnjami in nadarjeni« (Poti do inkluzije, 2009, str. 16). Smernice za lažje berljivo gradivo (2007) pa med te osebe, ki jim različne oblike prizadetosti povzročajo težave pri branju, s tem pa potrebo po lažje berljivem gradivu, uvrščajo sledeče skupine oseb: osebe z motnjami v duševnem razvoju, osebe s težavami na področju branja, tj. osebe z disleksijo, osebe z motnjami pozornosti, motorike in zaznavanja, osebe z avtizmom, osebe s prirojeno okvaro sluha, osebe z okvaro sluha in vida, osebe z govorno-jezikovnimi motnjami, starejše, deloma dementne osebe, nove priseljence in druge osebe s pomanjkljivim znanjem večinskega jezika, funkcionalno nepismene osebe in osebe z nezadostno izobrazbo ter otroke. Skratka, besedno zvezo osebe s posebnimi potrebami nadpomensko sestavlja večje število podpomenk, tj. oseb z različnimi telesnimi in duševnimi težavami.

3.1 OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI OZIROMA OSEBE Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU

Različni strokovnjaki, kot sta Lačen in Lipec Stoparjeva, za poimenovanje oseb s posebnimi potrebami uporabljajo besedno zvezo osebe z motnjo v duševnem razvoju.

Tako lahko po definiciji rečemo, da je »oseba z motnjo v duševnem razvoju oseba, ki pri testiranju doseže rezultat, ki bistveno odstopa v podpovprečje na vsaj dveh od naslednjih področij adaptivnega vedenja: komunikacija, skrb za samega sebe, domača opravila, najdenje v okolju, funkcionalno akademska znanja, samousmerjanje, zdravje in varnost, prosti čas, delo in zaposlitev, socialno interpersonalna sposobnost« (Lačen, 2001, str. 12).

Motenj v duševnem razvoju ne moremo definirati samo na osnovi enega vidika. Vse definicije so le približne in trenutne. Sodobna defektološka znanost poskuša razmejiti in natančneje opredeliti vzroke, manifestacije in posledice teh stanj (Dvojmoč, 2010).

Prav po besedah Lačna (2001) naj bi bila motnja v duševnem razvoju zmerne, težje in težke stopnje drugačnost, ki se kaže kot telesno-zdravstveni pojav (kombinacija motenj gibanja in drže, slepote in slabovidnosti, gluhoste in naglušnosti, hiperkinetičnega sindroma, motenj vedenja in osebnosti, avtističnih simptomov, epilepsije, degenerativnih organsko procesualnih obolenj, drugih duševnih obolenj, motenj presnove in endokrinih motenj, kromosomskih in genetskih anomalij ...), kot socialno-psihološki problem (otežkočena komunikacija, ni zadostne povratne informacije iz introspekcije (opazovanje samega sebe), reakcije oseb niso v okviru naših pričakovanj, njihovo izražanje potreb pogosto ni na ravni naših predstav, težko je priti do njih, v njihov svet, v njihovo bistvo ...) ter kot pedagoško-andragoška posebnost (uporaba specifičnih vsebin in metod dela ob apliciranju posebej strukturiranih programov s posebnim poudarkom na multidisciplinarnem pristopu in individualiziranem delu).

Tako v Sloveniji kot tudi v svetu se v praksi še vedno uporabljajo t. i. stare kategorije (zmerna, težja in težka duševna motnja v duševnem razvoju); le-te uporablja tudi mednarodna zdravstvena organizacija (Lačen, 2001) in vse specializirane institucije, tj. zavodi in centri, namenjeni osebam s posebnimi potrebami. Najverodostnejši vir razvrščanja oseb s posebnimi potrebami za neko državo pa so zakonodaja in drugi predpisi. Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb, sprejet leta 1983 in še danes veljaven, v prvem členu jasno pravi, da se s tem zakonom urejajo oblike družbenega varstva zmerno, težje in težko duševno ter najtežje telesno prizadetih oseb, ki se ne morejo usposobiti za samostojno

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

življenje in delo (invalidi) in pri katerih je ugotovljeno, da je prizadetost nastala v otroški oziroma mladostni dobi do dopolnjenega 18. leta starosti oziroma v času rednega šolanja, vendar najdlje do dopolnjenega 26. leta starosti.

3.2 ODRASLE OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI OZIROMA Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU

Neizpodbitno dejstvo je, da je motnja v duševnem razvoju praviloma problem, ki traja od zgodnjega otroštva do smrti, celo življenje, torej je praviloma, žal, vseživljenjski problem. Zgodnja skrb z intenzivno obravnavo teh oseb se začne v predšolskem obdobju, nadaljuje v šolskem obdobju in konča z obdobjem odraslosti (Lačen, 2001).

»Odraslo osebo z motnjo v duševnem razvoju ločijo od otroka vsaj življenjske izkušnje in fizični izgled. Pri odraslih osebah z motnjo v duševnem razvoju je treba izhajati iz njihove odraslosti in zagotoviti zadovoljevanje potreb, ki jih imajo kot odrasli« (Vseživljenjsko učenje ..., 1998, str. 19).

Lačen v svojem delu navaja, da »za obdobje odraslosti pri osebah z motnjo v duševnem razvoju štejemo 21. leto njihove starosti, izjemoma tudi 23. oziroma 25. leto starosti« (Lačen, 2001, str. 35).

Temeljna značilnost obdobja odraslosti oseb z motnjo v duševnem razvoju je v tem, da te osebe nikoli v življenju ne bodo popolnoma samostojne. Tudi v odraslosti potrebujejo posebno skrb, vodenje in usmerjanje. Pri njih gre torej za doseganje večje ali manjše stopnje samostojnosti in s tem višje in ali nižje stopnje zaposlitve oziroma profesionalne usposobljenosti. Pri doseganju čim višje stopnje samostojnosti so za njihov zdrav razvoj potrebne tri komponente:

- konstruktivna aktivnost: ki jo vsak človek lahko doseže le, če dela stvari, ki jih zmore;
- emocionalna zadovoljnost: vsak človek naj bi pri svojem delu doživljal več kot manj emocionalnega ugodja;
- osebnostna potrjenost: vsak človek ima prvinsko potrebo, da se potrdi, če se to ne udejanji, življenje kaj kmalu postane zoprno (prav tam).

3.2.1 Odrasle osebe s posebnimi potrebami in njihove intelektualne sposobnosti

Po besedah Lačna (1993) lahko intelektualne sposobnosti odraslih oseb s posebnimi potrebami primerjamo s sposobnostmi otrok. Pa vendar imajo osebe z motnjo v duševnem razvoju odraslo telo z izkušnjo, ki daleč prekaša izkušnjo otroka.

Osebe s posebnimi potrebami so glede svojih sposobnosti v specifični situaciji, saj jim meje njihovih sposobnosti postavljajo drugi. Obstaja realna nevarnost, da jih bodo ti drugi precenili ali podcenili. Dejstvo pa je, da so si posamezne osebe z motnjo v duševnem razvoju zelo različne in kljub globalnemu znižanju intelektualnih sposobnosti lahko v posameznih sposobnostih bistveno odstopajo navzgor ali navzdol. Zagotovo se ne da potegniti nekih splošnih zaključkov o intelektualnih sposobnostih. Le-te so in ostajajo pri osebah s posebnimi potrebami na individualnem nivoju (Lačen, 2001).

Zagotovo pa lahko različne izobraževalne aktivnosti pozitivno vplivajo na odraslo osebo s posebnimi potrebami. Tudi po končanem šolanju je potrebno tem osebam zagotoviti permanentno izobraževanje za nadaljnji razvoj pisanja, branja, računanja. Ena od zanimivosti, ki jih prinašajo rezultati novejših raziskav, kaže, da osebe z motnjo v duševnem razvoju pogosto po dvajsetem letu starosti kažejo interes za branje, pisanje in druge dejavnosti, da njihova motivacija za učenje pogosto narašča in da so tudi njihove učne sposobnosti višje (Vešligaj-Damiš, 2008).

4 PISMENOST, BRALNA PISMENOST, BRANJE

4.1 PISMENOST

Pojem pismenost (angl. literacy) etimološko izvira iz latinske besede litteratus in označuje človeka, ki se uči. Gre za pojem, ki ga je težko enoznačno opredeliti, saj se je skozi razvojne faze uporabljal v različnih pomenih. Pismenost je kompleksna sposobnost, ki vključuje številne spretnosti in zmožnosti branja, pisanja ter tudi računanja, pri čemer je poudarjen različen razvoj pismenosti glede na starost, spol, izobrazbo in tudi druge dejavnike. Poznamo različne vrste pismenosti, kot so funkcionalna, informacijska, bralna pismenost ter nove pismenosti, kot so informacijska, digitalna, medijska pismenost (Pečjak, 2010).

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Tudi Nacionalna strategija za razvoj pismenosti (2006) kot nacionalni dokument pismenosti pripisuje izjemno strateško pomembnost. Njen poudarek temelji na trajnosti razvijanja zmožnosti branja, pisanja in računanja. Na posameznikih je, da te zmožnosti za uspešnost svojega življenja razvijajo, družbene institucije pa jim morajo pri tem zagotoviti zanesljivo podporo. Med tovrstne institucije sodi tudi knjižnica.

4.2 BRALNA PISMENOST

Bralno pismenost lahko, upoštevajoč slovarsko razlago, v grobem definiramo kot znanje, poznanje branja, pri čemer ob dimenziji branja ne moremo zanemariti dimenzije pisanja, saj sta dejavnosti interaktivno tesno povezani (Pečjak, 2010).

Nadalje Pečjakova v Osnovah psihologije branja (1999) navaja dve strokovni definiciji bralne pismenosti. Avtorja prve sta Duffy in L. Roehler, ki bralno pismenost opredeljujeta kot aktivno uporabo jezika in višjih miselnih procesov z namenom usmerjanja in bogatenja lastne usode. Drugo, bolj operativno definicijo, pa so podali avtorji mednarodne raziskave o bralni pismenosti, za katero pravijo, da je bralna pismenost sposobnost razumeti in uporabiti tiste pisne jezikovne oblike, ki jih zahteva delovanje v družbi in/ali so pomembne za posameznika.

Iz tega sledi, da je bralno pismen tisti bralec, ki v razvoju bralnih sposobnosti doseže najvišjo stopnjo, tj. sposoben hitrega branja z razumevanjem in s sposobnostjo fleksibilnega pristopa k bralnemu gradivu.

4.3 BRANJE

In kaj je branje? Tako kot pri pismenosti tudi pri branju, upoštevajoč uporabljeno strokovno literaturo, ni enoznačnega odgovora, enoznačne opredelitve.

Branje je, izhajajoč iz angleškega oziroma anglosaksonskega pomena te besede (reading = readan: poučiti se), glavno sredstvo, da se o nečem nekaj poučimo, da pridobimo informacije, da se nekaj naučimo. Definicije branja razlikujemo po tem, kateremu procesu v branju pripisujemo odločilno vlogo; ali zaznavanju/percepciji, semantiki/pomenu, branju kot večstopenjskemu procesu ali branju kot zvezi med branjem in mišljenjem (Pečjak, 1993).

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Tradicionalen pristop opisuje branje kot splet različnih spretnosti in sposobnosti. Pri tem se proces branja razčlenjuje na njegove sestavne dele: najmanjša sestavna enota je črka oziroma njen pripadajoči glas, nato zlog, pa beseda, besedna skupina, poved. Današnji pristop pa v branju vidi dejavnost, pri kateri gre za sočasno interakcijo različnih vrst sporočil. Ne gre več za pravilno povzemanje pomena iz besedila, pač pa za prikaz besedila, ki izhaja iz predznanja (Pečjak, 1999).

Branje je nedvomno zapletena miselna dejavnost, zapleten proces, ki zajema človekove senzorne, motorične, spominske in miselne sisteme (Peruš Marušič, 2007). Je večšina, ki jo hočeš nočeš potrebujemo za seznanjanje s pomembnimi informacijami, potrebnimi za vsakodnevno normalno delovanje (Kesič Dimic, 2010). O zapletenosti branja piše tudi Newmanova, ki razmišlja tako (2017, str. 104): »Branje je videti preprosto, a nevrobiologi pravijo, da je to ena najzahtevnejših in najtežjih kognitivnih dejavnosti, ki se jih ljudje lotevamo. Pri branju sta aktivni obe možganski polovici, vključiti pa je treba spomin, izkušnje, domišljijo, jezikovne in motorične spretnosti, vidno percepcijo in opravilne funkcije, denimo sposobnost izključevanja motečih elementov in osredotočenja na dokončanje posamezne naloge.«

Izhajajoč iz definicije, da je branje proces dekodiranja oziroma proces, pri katerem gre za pretvorbo znakov (črk) v slušno obliko (glasove) (Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj in Pečjak, 2012), bi lahko tudi rekli, da je branje priučena sposobnost posameznika, ki se izboljšuje z vajo. Veliko vsakodnevne vaje je potrebno, da posameznik uspešno prehodi pot od uspešnega slušnega in vidnega zaznavanja do učenja dekodiranja (poimenovanje črk, kontinuirano izgovarjanje glasov, prepoznavanje besed) in spajanja besed v stavke. V začetnem obdobju opismenjevanja je še samo sebi namen, vendar ga je potrebno avtomatizirati. Šele avtomatizirana tehnika branja je pogoj za funkcionalno branje – branje z razumevanjem (Peruš Marušič, 2007). Razumevanje prebranega pa ima enak pomen kot branje samo. Razumevanje lahko opredelimo s kvalitativnega in kvantitativnega vidika. Z vidika vsebine je bolj smiselno prikazovati stopnjo razumevanja pri branju s kvalitativnega vidika. Slednjega obravnavajo številni avtorji, vendar lahko na splošno govorimo o treh ravneh razumevanja, ki ga preverjamo z različnimi vprašanji.

1. Na prvi, najnižji ravni površinskega branja preverjamo razumevanje dobesedne vsebine besedila, ki je razvidno iz površinske strukture besedila. Za razumevanje besedila je pogoj

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

poznavanje pomena besed in standardne rabe jezika. Ko preverjamo na prvi ravni, sprašujemo po dogodkih, osebah, ki se ponavljajo v besedilu.

2. Na drugi ravni globinskega branja (interpretativno razumevanje s sklepanjem) preverjamo, ali je bralec razumel, dojel bistvo besedila, povezanost med posameznimi deli besedila, ali jih zna razložiti, sklepati in presojeti na podlagi podatkov.

3. Na tretji ravni kritičnega in ustvarjalnega branja nas zanima, ali je posameznik sposoben:

- preoblikovati npr. daljše prebrano besedilo v krajše,
- preoblikovati besedilo iz ene simbolične oblike v drugo,
- pojasniti metafore,
- razčleniti besedilo na posamezne sestavine (prav tam).

A na poti, poti od usvajanja tehnik branja do branja z razumevanjem, lahko naletimo na težave – težave, motnje pri branju.

4.3.1 Težave pri branju oziroma bralne težave

Po Mednarodni klasifikaciji bolezni ICD 9, po kateri motnja branja sama po sebi ni bolezen, je pa pomemben dejavnik pri njenem nastajanju, se za težave pri branju oziroma motnje branja uporablja izraz specifični razvojni zaostanek na področju branja. V praksi pa najpogosteje naletimo na mednarodno uveljavljen izraz disleksija (Žerdin, 2003).

»Pojem bralne težave/težave pri branju je težko opredeliti, saj je to širok pojem, ki vključuje mnogo različnih težav. Skupna značilnost vseh pa je razkorak med stopnjo intelektualne zmožnosti in zanimanjem oseb ter njihovo zmožnostjo branja in razumevanja« (Smernice za lažje berljivo gradivo, 2007). Zelo poenostavljeno pa nam to problematiko pojasnjuje Žerdinova (2003), ki pravi, da je spretnost branja, obvladanja same tehnike, le začetna stopnja na poti k opismenjevanju. In na tej začetni stopnji se pojavijo ovire, ki otežujejo normalen razvoj. Lahko jih poimenujemo le težave ali težavice ali pa tudi hude motnje branja. Podobno v svojem članku razmišlja Peruš Marušičeva (2007). Meni, da so najpogostejše težave, ki se začnejo kazati v začetku opismenjevanja, običajno povezane s slušnim in z vidnim razlikovanjem in razločevanjem ter vidno motorično koordinacijo. Posameznik, ki ima revno besedišče ali pa ne ve, kaj pomenijo prebrane besede, te besede težje prebere. Napak ne

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

popravlja, saj jih ne zazna in ne sliši. Lahko pa, tako Lušina, izraz zajema veliko različnih situacij, od neustrezne tehnike in hitrosti branja do nerazumevanja prebranih vsebin (2007).

Obstaja tudi več vzrokov za težave pri branju. Med glavnimi vzroki za bralne težave lahko naštejemo sledeče: disfunkcijo enega izmed možganskih predelov, slabo slušno razločevanje, motnje vida, minimalno možgansko poškodovanost, hiperaktivnost, motnjo pozornosti, zbranost, nemirnost, vedenjske motnje ...

4.3.2 Motivacija za branje

Ko se pojavijo težave z branjem, se kot logična posledica pojavi nemotiviranost za branje. In kaj je pravzaprav bralna motivacija, ki vzbuja vedno večjo pozornost strokovnjakov? Bralno motivacijo, za katero se v stroki uporablja tudi pojem bralna zavzetost, kot ključno sestavino pismenosti »pojmuje kot nadpomenko za različne motivacijske dejavnike, ki spodbujajo človeka k branju, dajejo bralnemu procesu smisel in tako pomagajo posamezniku, da vztraja do cilja in si želi bralno izkušnjo še ponoviti (ponovno doživeti)« (Bralna motivacija ..., 2006, str. 7). Stroka deli motivacijske dejavnike na zunanje in notranje. Notranja motivacija za branje izhaja iz posameznikove notranje želje in potrebe po branju ter vodi do trajnejšega bralnega interesa – vzgoje bralca za vse življenje. K notranji motivaciji uvrščamo kompetentnost ali občutek lastne učinkovitosti, interes, zatopljenost v branje in prepričanje o pomembnosti branja. V nasprotju z dejavniki notranje motivacije so dejavniki zunanje motivacije (nagrada, pohvala oziroma priznanje, ocena, tekmovalnost, socialna motivacija), ki pa so vezani na potrditev v socialnem okolju in zato prepogosto vodijo k izogibanju branja, če potrditev izostane ali ni v okviru pričakovanega (Pečjak in Gradišar, 2012).

In kako lahko na pomoč priskočimo nekemu, ki ima težave z branjem in ki je potemtakem nemotiviran za branje? Najprej je to izbor ustreznega bralnega gradiva, ki vpliva na veselje. Včasih je potrebno osebam s težavami pri branju le prisluhniti, saj sami najbolj vedo, kakšne knjige radi berejo. Torej jim moramo dati možnost izbire bralnega gradiva. Pri izboru primernih knjig in s tem razvijanju bralnih interesov naj bi še posebej upoštevali sledeče:

- »Velikost črk naj bo 14 in presledek med vrsticami naj bo velik kot grahovo zrno.
- Pozorni moramo biti na tipe pisav, med katerimi so najprimernejši Arial, Comics Sans in Verdana.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

- Vsebinska težavnost bralnega gradiva naj bo primerna posameznikovim bralnim sposobnostim, držimo se pravila od lažjega k težjemu, ker se bo posameznik le tako počutil varnega.
- Posameznik naj bere takšno bralno gradivo, da bo lahko ob njem užival.
- V primeru težjega sledenja z očmi in preskakovanja vrstic si pomaga z bralnim ravnilcem ali s prstom.
- Priporočljiva je mat površina papirja in ustrezen kontrast med ozadjem in črkami.
- Posameznik naj dobi potrditev v socialnem okolju v obliki pohvale, ocene, nagrade, še boljše pa je izmenjava izkušenj« (Peruš Marušič, 2007, str. 91).

4.3.3 Bralno okolje kot motivacijski dejavnik

Nič manj pomembno pa ni bralno okolje, s katerim naj bi se približali domačemu bralnemu okolju in s tem vplivali na motivacijo za branje (Bralna motivacija ..., 2006). Branje je socialna izkušnja in kot tako jo povezujemo s čustveno toplino, pogovarjanjem, šalami, postavljanjem vprašanj, z odgovarjanjem, skratka s prijetnim druženjem. Tako domače bralno okolje lahko postane tudi splošna knjižnica z najrazličnejšimi knjigami, revijami, koticami, udobnimi stoli, saj nemotiviranemu bralcu predstavlja prijazen prostor, kjer se lahko družijo s svojimi vrstniki brez ocenjevanja in prisile (Peruš Marušič, 2007).

4.3.4 Branje odraslih oseb s posebnimi potrebami

»Treba se je zavedati, da je branje velik intelektualni napor.« Tej misli Sartove (2015, str. 19) lahko še toliko bolj pritrdimo, če imamo v mislih odrasle osebe s posebnimi potrebami. *Brati za njih* – s Pavčkovimi besedami – *pomeni početi podvige*. Za njih sposobnost, zmožnost branja ni nekaj samo po sebi umevnega, ampak svojevrsten miselni podvig, izziv, ki povečuje njihovo samozavest. Omogoča jim, da razširijo svoj pogled na svet in da prevzamejo nadzor nad svojim lastnim življenjem. Z branjem si tudi odrasle osebe s posebnimi potrebami izmenjujejo svoje ideje, misli in izkušnje ter se razvijejo kot človeška bitja (Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo, 2007).

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Glavni cilji učenja branja, ki se v vzpodbudnem okolju začne razvijati že v predšolskem obdobju in se sistematično nadaljuje z osnovnošolskim izobraževanjem, v katerega so vključeni tudi zaznamovani otroci, so avtomatizacija branja, pridobivanje hitrosti in razumevanje prebranega. Ko nekdo bere tekoče, brez zatikanja, s primerno hitrostjo in zna povedati, kaj je prebral, naj bi bil cilj dosežen, saj tako branje postane sredstvo za učenje. A priti do tega končnega cilja je za nekatere osebe s posebnimi potrebami zelo težko, za druge skoraj nemogoče. Potrebna je več časa in več vaj, saj se težave pojavljajo tako pri usvajanju tehnik branja kot pri avtomatizaciji in razumevanju (Lušina, 2007).

Podobnega mnenja je tudi Lipec Stoparjeva (2000), ki v svoji strokovni raziskavi na podlagi faktorjev učinkovitosti/razumevanja, natančnosti in hitrosti branja, predvsem pa na podlagi bralnega razumevanja, razlikuje med dobrimi in slabimi bralci s posebnimi potrebami, upoštevajoč njihove motnje.

Na branje vplivajo številni dejavniki, katerih intenziteta pri osebah s posebnimi potrebami odstopa od povprečja. Tukaj imamo v mislih njihovo zrelost, zunanje vplive, vidne in slušne zaznave, razlikovanje slušnopodobnih glasov in vidnopodobnih črk, učinkovitost gibanja oči in ustreznost širine bralnega polja, ki pripomoreta k uspešnemu in hitremu branju, ter nenazadnje inteligentnost v povezavi z uspešnostjo branja ter razumevanjem prebranega (Lušina, 2007).

Za odrasle osebe z motnjami v duševnem razvoju, ki predstavljajo najštevilčnejšo skupino odraslih oseb s posebnimi potrebami, je značilno, da imajo znižano splošno in specifično raven inteligentnosti, nižje sposobnosti na kognitivnem, govornem, motoričnem in socialnem področju ter pomanjkanje veščin, kar se odraža v neskladju med njihovo mentalno in kronološko starostjo. Za učenje potrebujejo več časa, veliko ponazoritev, da lahko oblikujejo ustrezne predstave. Tudi učenje branja lahko poteka počasneje. Lahko usvojijo primerno tehniko in hitrost branja. Pri branju preprostih besedil praviloma ni problemov. Težje je z razumevanjem bolj zahtevnih in umetnostnih besedil. Potrebna je dodatna razlaga, členitev zahtevnejših besedil na krajše enote, pomoč pri razumevanju sporočila (poanta), ki ga nosi umetnostno besedilo. Raven njihovega razumevanja praviloma ostaja na ravni konkretnega (Lušina, 2007).

Podobno v Smernicah za lažje berljivo gradivo (2007) beremo, da so stopnje motenj v duševnem razvoju povezane z intelektualno sposobnostjo ter s socialnim in z osebnim razvojem posameznika. Zmanjšane intelektualne sposobnosti se običajno razvrščajo v tri

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

stopnje motenj v duševnem razvoju: lažje, srednje in težje motnje. Lažja oblika intelektualne motnje lahko pomeni le manjši odklon od povprečne inteligentnosti. Mnoge osebe z lažjo obliko intelektualne motnje lahko same berejo enostavnejša besedila. Nekatere osebe s srednjo stopnjo intelektualne motnje lahko prav tako berejo krajša lažje berljiva besedila. Osebe s težjo obliko intelektualne motnje same ne morejo brati, vendar pa uživajo, če jim bere kdo drug.

Specifika primanjkljajev pri osebah s posebnimi potrebami je torej tista, zaradi katere imajo te osebe tako v mlajši kot v odrasli dobi težave pri usvajanju branja in pri branju nasploh. Pri premoščanju težav, zaradi katerih naj bi bil med odraslimi osebami s posebnimi potrebami le majhen odstotek bralcev (Pajk Tomašič, Meško, 2007), jim lahko pomagamo na različne načine. Pri tem lahko uporabljamo zanje primerne oblike in metode učenja, prilagojene didaktične materiale in tehnične pripomočke ter prilagojena besedila in gradivo za lažje branje, predvsem pa jim lahko nudimo ustrezno pomoč (Lušina, 2007). Lahko pa branje omogočimo in olajšamo tako, da ga spremljamo s slikovnim materialom, lutko, glasbo, gibom. Izbiramo zelo preproste, enostavne zgodbe ali pesmi. Osnovni cilj pa je uživanje ob novi vsebini, glasu, popestritev vsakdanjika (Vseživljenjsko učenje ..., 1998).

Potem ko je neko besedilo prebrano, pa naj bi sledilo raznovrstno poustvarjanje, ki prebrano še bolj utrdi, npr. pogovor, izdelovanje unikatnih izdelkov, dramatizacija, petje, izdelovanje ilustracij na temo prebranega dela, zapisovanje misli in drugo (Pearlman, 1982).

5 SPLOŠNE KNJIŽNICE IN ODRASLE OSEBE S POSEBNIMI POTEBAMI

Med raznolikimi uporabniki splošnih knjižnic – lokalnih informacijskih centrov – srečamo tudi odrasle osebe s posebnimi potrebami. Le-tem splošne knjižnice na podlagi njihove temeljne demokratične pravice, na podlagi IFLA/UNESCO Manifesta o splošnih knjižnicah pa tudi na podlagi Listine za bralca (Charter for the Reader, 1992), ki pomagajo pri dostopu do informacij in s tem do ozaveščenosti ter kulture pod enakimi pogoji, kot jih imajo drugi člani družbe.

Odrasli s posebnimi potrebami imajo podobne potrebe po informacijah kot vsi ostali uporabniki v knjižnici, zato jim morajo splošne knjižnice ponuditi posebno gradivo (npr. slikanice, tj. gradivo s slikami, ilustracijami in simboli, lahko berljive knjige, pesmi,

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

zgoščenke, zvočne knjige, igrače) in tudi enakovredno dostopne, posebne, morda pa le prilagojene obstoječe knjižnične storitve. Storitve za prebivalce s posebnimi potrebami pa lahko knjižnica še dodatno izboljša z uporabo sodobne tehnologije (Splošne knjižnice, 2002). Le na tak dejaven način lahko splošne knjižnice s svojim strokovno usposobljenim kadrom prispevajo k spodbujanju, razvoju, okrepitvi branja, tj. bralne pismenosti, bralnih navad, književne/knjižne kulture odraslih s posebnimi potrebami.

Eden od načinov, kako lahko odrasle s posebnimi potrebami vključimo v kolesje splošne knjižnice in s tem pridobimo njihovo navdušenost nad knjižnico, knjigami ter jih dolgoročno motiviramo za branje, je bralna značka. Ta se v prilagojenih, specifičnih oblikah že vrsto let izvaja po nekaterih slovenskih splošnih knjižnicah, med drugim tudi v Kosovelovi knjižnici v Sežani, kjer od leta 2011 poteka t. i. Magajnova bralna značka za odrasle osebe s posebnimi potrebami.

5.1 BRALNA ZNAČKA IN NJEN POMEN

Bralno značko kot »slovensko kulturno znamenitost in tudi organizacijsko posebnost« (Kotnik, 2000, str. 11) Ilich v knjigi Pota knjige (2006) opredeljuje kot slovensko gibanje za spodbujanje razvoja bralne kulture mladih, ustanovljeno 1961, od 2002 organizirano kot Društvo Bralna značka Slovenije kot eden od nacionalnih programov Zveze prijateljev mladine Slovenije. Gibanje sta po češkem zgledu zasnovala pisatelj Leopold Suhodolčan in pedagog Stanko Kotnik; s Koroške se je razširilo po vsej Sloveniji in v manjšinske vrtce in šole v zamejstvu. Priznanja bralcem se imenujejo po slovenskih književnikih: Bevkova, Cankarjeva, Prežihova ipd. bralna značka.

Po besedah Perkove (2000) je bralna značka posebna motivacijska struktura, ki se je, navkljub spremembam, ohranila vse do danes. Vsa motivacijska sredstva, ki gibanju dajejo zunanji okvir, in ga hkrati tudi poimenujejo, pa ne morejo imeti dolgoročnega učinka, če delo z bralci ni usmerjeno k osnovnemu cilju bralne značke, tj. razvijanju književne kulture, če ga ne podpira ustrezna izbira vsebin in metod, oblik in načinov dela.

Grosmanova (2006) opozarja na pozitivne učinke bralne značke in jo prepoznava kot tisto obliko branja, ki si najbolj prizadeva upoštevati bralca, njegove sposobnosti, želje in zanimanja. Bralna značka je izziv tako za bralce kot za mentorje in vse ostale soudeležence.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Bralna značka, rešena vezi izpraševanja za oceno, vztrajnim značkarjem pri zadostni količini branja – tudi razvoj bralne zmožnosti zavisi od količine branja – lahko pomaga razviti trajno bralno zmožnost in ohraniti veselje do leposlovja. Predvsem pa si, tako Jamnikova (2002), prizadeva, da bi bralci s pomočjo bralne značke postali bralci za vse življenje.

5.1.1 Bralna značka za odrasle osebe s posebnimi potrebami

Bralna značka, sprva namenjena le šolajočim učencem, je tekom let prerasla svoje okvirje in se s svojim načinom dela in poglobitnim ciljem, usmerjenim v bralno kulturo, udomačila tudi pri vrtčevskih otrocih (bralna značka z vrtčevske otroke oziroma predšolska bralna značka Bralni palček), pri odraslih (npr. bralna značka za odrasle Primorci beremo) in tudi pri osebah s posebnimi potrebami.

Žal v okviru sedanjega Društva Bralna značka Slovenije (ZPMS) še ne moremo govoriti o organiziranem vključevanju odraslih oseb s posebnimi potrebami v bralno značko, saj je to specifična populacija, ki se ne more enačiti ne z otroki ne z odraslimi (Pajk Tomašič, Meško, 2007). Te osebe tudi ne morejo v celoti slediti vsem poglobitnim ciljem bralne značke, kot so razvijanje književnih sposobnosti (predvsem razumevanje in vrednotenje) in kot posledica razvoj književne oziroma bralne kulture, uresničevanje širših vzgojnih smotrov, saj je za njih to praktično nemogoče. Lahko pa jim knjigo, branje s pomočjo bralne značke približamo na njim prijazen, sprejemljiv način, s katerim bomo spodbujali njihove komunikacijske sposobnosti, širili splošna znanja za življenje, ohranili sposobnost branja in pisanja ter povečali kakovost njihovega vsakdanjega življenja.

Pri bralnih značkah, toliko bolj pri tistih, namenjenih osebam s posebnimi potrebami, pa zagotovo ne gre spregledati neprecenljive, odgovorne vloge, ki jo ima mentor, voditelj bralne značke. Uspeh, prihodnost neke bralne značke sta odvisna od sodobno strokovno usposobljenega, predvsem pa srčno vodenega mentorja in vseh ostalih udeležencev v tem procesu (zaposlenih v centrih, zavodih, knjižničnih delavcev, svojcev ...). Mentor mora biti Človek, pisano z veliko začetnico, ki knjigo doživlja kot neprecenljivo vrednoto, branje pa kot užitek (Dežman, 1998). Opremljen s celo kopico človeških vrlin mora znati ustrezno motivirati, spodbujati, bodriti, predvsem pa potrpežljivo poslušati (Grosman, 2006). In prav tako, kot je bralna značka močna motivacija za branje za značkarje, tako naj bi bila tudi za mentorje bralna značka spodbuda za še kakovostnejše in bolj načrtovano mentorsko delo.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

»Zato je pomembno, da so dobro pripravljene in kakovostno izvedene, saj lahko le tako res 'opravijo' svojo motivacijsko vlogo« (Perko, 2000, str. 54).

6 EMPIRIČNI DEL

6.1 NAMEN RAZISKAVE, UPORABLJENA METODOLOGIJA IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Po sedmih uspešnih² sezonah Magajnovе bralne značke v sežanski knjižnici, namenjene odraslim osebam s posebnimi potrebami, sem hotela z raziskavo ugotoviti vzroke za njen nastanek, njeno izvajanje, cilje, organizacijo in uspešnost. Analiza organizacije vključuje organizacijsko shemo, poimenovanje značke, namen, ciljne skupine, bralne sezname, potek srečanj ter slovesno podelitev priznanj. Pri tem sem uporabila naslednje metode: študij strokovne literature, izkušnje pri praktičnem delu, opazovanje, vtise značkarjev, pridobljene z intervjuji.

Nadalje sem s strukturiranim intervjujem s spremljevalko uporabnikov s posebnimi potrebami, gospo Tanjo Mržek, hotela pridobiti vpogled v uporabniško izkušnjo ter ugotoviti, kako oni kot strokovni delavci, ki z njimi preživijo dobršen del časa, vidijo, doživljajo doprinos Magajnovе bralne značke k bralni pismenosti, k motiviranju za branje. Glede na namen raziskave sem oblikovala vprašalnik s petimi vprašanji odprtega tipa (glej Prilogo 1), ki naj bi mi služil za potrditev oziroma zavrnitev mojih hipotetičnih izhodišč.

6.1.1 Izhodišča

Prvo hipotetično izhodišče: Magajnova bralna značka poleg pozitivnega vpliva na razvoj oziroma ohranjanje bralne pismenosti vpliva tudi na bralno kulturo, knjižnično kulturo in bralne navade pri odraslih osebah s posebnimi potrebami.

Drugo hipotetično izhodišče: Udeleženci Magajnovе bralne značke so za udeležbo, branje bolj zunanje kot notranje motivirani.

² Gledano statistično glede na kriterij uspešnosti, tj. po številu prejemnikov priznanj za opravljeno bralno značko, po odzivih značkarjev.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Tretje hipotetično izhodišče: Bralni sezname Magajnove bralne značke so primerni, saj so pripravljene po tehtnem premisleku in na podlagi priporočil, smernic za lažje berljivo gradivo.

Četrto hipotetično izhodišče: Vloga mentorja Magajnove bralne značke, ki dela s posebno skupino uporabnikov, je velika in zelo odgovorna predvsem z vidika njegove osebnosti, njegovih značajskih lastnosti, nato z vidika njegove profesionalnosti kot nadgradnje poklica.

Načrtujemo, da bodo pridobljeni rezultati izvajalcem Magajnove bralne značke v pomoč pri nadaljnji organizaciji te bralne strategije ter pri uvedbi morebitnih sprememb, izboljšav ali le kot informacija, da so na pravi poti. Prav tako bodo rezultati uporabni za vse splošne knjižnice, ki so še v dilemi, ali bi med svoje knjižnične storitve uvrstili tudi storitev – bralno značko za odrasle osebe s posebnimi potrebami. Nenazadnje so lahko rezultati uporabni za vse, ki se na kakršen koli način ukvarjajo z odraslimi osebami s posebnimi potrebami: za starše, specializirane ustanove, centre in njihove zaposlene ...

6.2 MAGAJNOVA BRALNA ZNAČKA

V začetku leta 2011 je Kosovelova knjižnica Sežana v svoj dolgoročni program dela v okviru projekta Zaznamovan sem – berem več vključila novost – t. i. Magajново bralno značko, s katero naj bi zapolnila dolgoletno vrzel pri delu z uporabniki s posebnimi potrebami na območju širšega Krasa, tj. območja, ki ga pokriva osrednja Kosovelova knjižnica Sežana s svojimi enotami v Divači, na Kozini ter v Komnu. Takratna direktorica knjižnice, Nadja Mislej Božič, je bila glavna pobudnica in idejna vodja projekta, katerega poglobilni cilj je bil usmerjen prav v razvijanje bralne pismenosti pri odraslih s posebnimi potrebami. Le-te imajo pravico, da jim splošne knjižnice, kamor sodi tudi sežanska, zagotovijo posebne vrste storitev in gradiva, saj rednih storitev oziroma običajnega gradiva iz kakršnih koli razlogov ne morejo uporabljati.

6.2.1 Magajnova bralna značka in povod za njen nastanek

V knjižnico so na obiske redno zahajali uporabniki in spremljevalci (osebje, delovni terapevti) Varstveno delovnega centra Koper – Enote Sežana. Prinašali in vračali so knjige, si ogledali razstave, prisluhnili razlagam, se zaustavili v čitalnici, si pozorno ogledovali časnike in

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

časopise, nekateri tudi brali ter si izbirali, izposojali in odnašali knjižno gradivo s seboj. Občasno so se udeležili organiziranih ur knjižne in književne vzgoje, ki sta jih vodili mladinski knjižničarki. Direktorica in njeni sodelavci so opazili, da so tako uporabniki kot tudi spremljevalci knjižnico sprejeli kot prostor kulturnega preživljanja prostega časa in prostor srečevanj. Po vzoru nekaterih drugih slovenskih splošnih knjižnic, ki so že imele organizirane bralne značke za ljudi s posebnimi potrebami, ter po dogovoru s takratno vodjo Varstveno delovnega centra Koper – Enota Sežana so zasnovali Magajново bralno značko. Sodelovanje med knjižnico in VDC-jem je hitro steklo. Dogovorili so se za celotno organizacijo, poimenovanje, čas izvedbe, trajanje Magajnovе bralne značke in bralni seznam.

Za bralno značko, ki jo lahko v najširšem smislu definiramo »kot gibanje za razvoj književne (morda celo knjižne) kulture med slovensko mladino« (Perko, 2000, str. 37), in njeno več kot šestdesetletno tradicijo na Slovenskem, smo se odločili predvsem zato, ker s svojo fleksibilnostjo omogoča, da jo lahko uporabimo ter prilagodimo tudi za osebe s posebnimi potrebami. Magajnova bralna značka, ki se je porodila iz izrazite želje ter potrebe po uspešnem širjenju in poglobljanju književne kulture, s tem pa po širjenju in poglobljanju bralne pismenosti, si med drugim prizadeva, da bi s svojimi spodbudami tako ali drugače posebnim odprla vrata v svet knjige in branja. Prav zato se skuša prilagoditi potrebam, interesom tovrstnih uporabnikov. Žal pri vseh ne moremo govoriti »o branju kot individualni jezikovni dejavnosti« (Grosman, 2003, str. 11) oziroma zmožnosti, ampak se srečujemo tudi z resnimi bralnimi težavami, z različnimi stopnjami težav, o katerih beremo v Smernicah za lažje berljivo gradivo (2007, str. 15): »Celo znotraj skupine ljudi z enakimi bralnimi težavami obstajajo razlike v bralni zmožnosti posameznih oseb. Pomembno je, da se zavedamo, da osebe z zmanjšano bralno zmožnostjo ne predstavljajo homogene skupine in da se njihove zmožnosti razlikujejo v razponu – od tistih na samem robu običajne inteligentnosti do tistih z resnejšimi motnjami v duševnem razvoju.« Upoštevajoč vse te dejavnike smo klasično obliko bralne značke nekoliko preoblikovali, prilagodili za svoje specifične uporabnike, ohranili pa smo ključne elemente, osnovno podobo, po kateri se že leta in leta izvajajo raznorazne bralne značke.

6.2.2 Poimenovanje Magajнове bralne značke

Bralno značko smo želeli lokalno obarvati, zato smo jo, po zgledu drugih bralnih značk, poimenovali po dr. Bogomirju Magajni, pisatelju in zdravniku, ki se je rodil 13. januarja 1904 v Gornjih Vremah v današnji Občini Divača. Po maturi na klasični gimnaziji se je odločil za študij na ljubljanski medicinski fakulteti, diplomiral pa 1930 na medicinski fakulteti v Zagrebu. Od leta 1931 je služboval v Ljubljani (ljubljski splošni bolnišnici, psihiatrični bolnišnici na Studencu v Ljubljani). Ob izbruhu druge svetovne vojne se je pridružil Osvobodilni fronti, vendar so ga Italijani leta 1942 aretirali, ga obsodili na leto zapora in pet let odvzema državljskih pravic ter ga konfinirali v Italijo. Po kapitulaciji Italije je šel v partizane, kjer je bil partizanski zdravnik in je urejal Partizanski zdravstveni vestnik. Po vojni je bil primarij v bolnišnici na Studencu. Dr. Bogomir Magajna ali dobri striček Baj-baj, kot so ga klicali njemu zelo ljubi in dragi otroci, je umrl 27. marca 1963 v Ljubljani. Pisal in objavljaj je strokovne članke s področja zdravstva kot tudi dela za odrasle (Primorske novele 1930, Bratje in sestre 1932, Le hrepenenja 1937, Oživeli obrazi 1943, Zgodbe o lepih ženah 1955, Na bregovih srca 1957, Gornje mesto 1931, Graničarji 1934, Odmev korakov 1953) ter za otroke in mladino (Brkonja Čeljustnik 1933, Čudovita pravljica o Vidu in labodu Belem ptiču 1937, Racko in Lija 1943, O zlatem klasu, o zlatem grozdu in biseru 1955, Povestice o punčki Maji 1957). Njegov literarni opus za odrasle že zelo zgodaj kaže njegov interes do psihičnih doživetij junakov. Vse bolj so ga privlačevali izjemni psihični procesi, kar prav gotovo ni brez povezave z njegovo zdravniško prakso. Najboljše tovrstne novele so zbrane v zbirki Zaznamovani (1940) (Žebovec, 2006; Primorski slovenski biografski leksikon, 1983).

6.2.3 Glavni namen Magajнове bralne značke

Glavni namen Magajнове bralne značke je izboljšati, okrepiti, še dodatno razviti ali le ohraniti bralno pismenost odraslih oseb s posebnimi potrebami. Sem lahko uvrstimo razvijanje bralnih (receptijskih) sposobnosti (predvsem razumevanja), razvijanje bralne kulture, ki naj bi temeljila na prostovoljnosti in prostočasnosti, ter posledično razvijanje književne, knjižne in tudi knjižnične kulture (Jamnik, 2001). Ali drugače povedano: Magajnova bralna značka želi še dodatno privzgojiti ljubezen, pozitiven odnos do knjig in knjižnice; spodbuditi samostojno (tiho ali glasno) branje nasploh in spodbuditi samostojno glasno branje pred poslušalci, skupino (kljub težavam in naporom, ki jih le-to prinaša);

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

spodbuditi aktivno sodelovanje v pogovoru (obnova zgodbe, lastno razmišljanje oziroma mnenje) ob prebranem, pripovedovanem; spodbuditi raznovrstno poustvarjanje po prebranem umetnostnem besedilu (izdelovanje unikatnih izdelkov, ilustriranje, pisanje misli itd.); s pomočjo branja dvigniti raven samospoštovanja, samozavesti ter posledično dvigniti kakovost življenja.

6.2.4 Ciljne skupine Magajнове bralne značke

Kosovelova knjižnica Sežana kot pobudnica in izvajalka projekta je prvo leto k sodelovanju povabila vse inštitucije iz svoje bližnje okolice (Občina Sežana, Občina Divača, Občina Hrpelje - Kozina in Občina Komen), ki se na kakršen koli način ukvarjajo z odraslimi ljudmi s posebnimi potrebami. Vabilu sežanske knjižnice se je sprva odzvala le sežanska enota Varstveno delovnega centra Koper³. Naslednje leto, tj. leta 2012, sta se sežanski enoti pridružili še divaška enota Varstveno delovnega centra Koper ter sežanska bivalna enota Socialno varstvenega zavoda Dutovlje. Od leta 2013 se bralnih srečanj udeležujejo še varovanci matične stavbe Socialno varstvenega zavoda Dutovlje⁴. Na naša srečanja tako zahajajo odrasle osebe s posebnimi potrebami, tj. z različnimi prizadetostmi in z različnimi stopnjami težav. Opazamo, da znotraj posameznih skupin obstajajo velike razlike v bralni zmoglosti, bralnih težavah posameznikov.

³ **Varstveno delovni center Koper** je javni socialnovarstveni zavod, v katerem izvajajo storitve za odrasle z motnjami v duševnem razvoju, stare nad 18 let in imajo izdano odločbo pristojnega organa oziroma izvedensko mnenje pristojne komisije, izdano v postopku uveljavljanja socialno varstvenih pravic po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Ur. l. RS št. 41/83) o priznanju statusa invalida. Poleg glavnih nalog, kot so ohranjanje in razvijanje pridobljenih znanj in delovnih spretnosti, novih sposobnosti, razvijanje socialnih in delovnih navad, razvijanje individualnosti ter omogočanje uresničevanja lastnih idej uporabnikov, se vključujejo tudi v širše socialno okolje. Pri tem sodelujejo z različnimi ustanovami (npr. z zdravstvenim domom, občino, društvi, s šolo ...), med drugim tudi z našo knjižnico. Glej spletno stran: <http://www.vdc-koper.si/>

⁴ **Socialno varstveni zavod Dutovlje** je poseben javni socialnovarstveni zavod, namenjen polnoletnim odraslim osebam z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju ter odraslim osebam z motnjami v duševnem in/ali telesnem razvoju. Svojim stanovalcem nudi osnovno oskrbo, socialno oskrbo, zdravstveno nego ter posebne oblike varstva. Prizadevajo pa si, da bi stanovalcem dvignili kakovost življenja tudi z vključevanjem v različne dejavnosti, kot je npr. Magajnova bralna značka. Glej spletno stran: <http://www.svz-dutovlje.si/>

6.2.5 Bralni sezname in potek Magajnovе bralne značke

Strokovni sodelavki, ki vodiva Magajnovo bralno značko, skrbno in odgovorno pripravljava vsakoletne sezname knjig za bralno značko za odrasle osebe s posebnimi potrebami, saj je pomembno, da se z bralnim seznamom približamo njihovim razvojnim stopnjam, njihovem razumevanju in dojetanju sveta, njihovim pričakovanjem ter tudi (zgolj pri nekaterih) samostojnemu prebiranju. Čeprav naj bi se po Smernicah za lažje berljivo gradivo (2007) odločali za tovrstno, lažje berljivo literaturo, namenjeno prav osebam s posebnimi potrebami, torej prilagojeno literaturo in knjige, napisane posebej za osebe z bralnimi težavami, se zanje nisva odločili. Vzroke gre v prvi vrsti iskati v skepticizmu pri prirejanju in poenostavljanju predvsem klasičnih del (sporočilna in estetska vprašljivost), saj je po prepričanju mnogih zelo težko že obstoječo literaturo prevesti v obliko, prilagojeno za lažje branje. Pri tem ni pomembno le vprašanje nastajanja dobrega besedila, prilagojenega za lažje branje, ki naj bi ohranilo vse kvalitete, ustvarjene s strani izvirnega avtorja, temveč tudi za spodbujanje zelenih občutkov in razmišljanj (Lušina, 2007). V drugi vrsti pa se za lažje berljivo gradivo nisva odločili zaradi relativno majhne slovenske knjižne produkcije oziroma razpoložljivosti le-tega. Tako se raje odločava za knjige tako z mladinskega kot tudi, a izjemoma, z oddelka za odrasle bralce. Včasih morava biti zelo previdni, saj hodiva po robu in otroško lahko kaj kmalu postane otročje in za marsikoga bralno podcenjujoče. Skratka, pozorni morava biti, da vsebina ustreza njihovi starosti. Pri naboru umetnostnih besedil pa morava biti poleg vsebine z dobro zgodbo, kolikor se le da in kolikor je to sploh mogoče, pozorni še na vrsto drugih elementov, in sicer na format in oblikovanje slikanic, knjig, na jezik oziroma na njegovo preprostost (npr. izogibanje abstraktnim pojmom, metaforam, simboličnemu izražanju itd.), na papir, pisavo, tisk ter seveda na pomembnost privlačne, predvsem pa dobre ilustracije, saj le-ta, v razmišljanju Cvetke Sokolov (2011), spodbuja domišljijo, ključno prispeva k vzdušju v pripovedi in z besedilom deli vlogo pripovedovalke zgodbe. Prispeva k popestritvi besedila, predvsem pa nudi oddih od miselnih naporov, ki jih zahteva branje. Ilustracija v slikanici je prav tako pomembna kot besedilo, saj nazorno prikazuje, o čemer govori besedilo, pojasnjuje sporočilo in povečuje razumevanje. Tako ilustracija poglobi razsežnost besedila ter se mora ujemati z besedilom. Ilustracija, slika, ki nas usmeri k drugačnemu razmišljanju in ne opisuje istega dogodka kot besedilo, bo verjetno bralca zmedla in povzročila še dodatne težave (Lušina, 2007).

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Bralna seznama prvih dveh let, tj. za leto 2011, 2012, sta zajela štiri sklope del slovenskih avtorjev: avtorske zgodbe, zbirke avtorskih zgodb, ljudsko slovstvo in pesniške zbirke. Za bralni seznam v letu 2013 smo se odločili, da ga bomo tematsko razdelili in tematsko obarvali tudi naša srečanja, ga razširili in vanj vključili tudi dela tujih avtorjev. Vsakokrat se s pomočjo knjig posvečamo določeni temi, npr. ljubezni, ženskam, zgodovini, dr. Bogomirju Magajni ... V zadnjih letih s pomočjo knjig potujemo po evropskih državah in tako spoznavamo njihove avtorje in avtorske, ljudske zgodbe, ki so na kakršen koli način povezane z obravnavano državo (glej Prilogo 2).

Obiskovalci Magajnove bralne značke so že na uvodnem srečanju seznanjeni s potekom bralne značke in s pravili sodelovanja. Udeleženci prejmejo bralni seznam in vsak, ki želi tekmovati ter si ob koncu prislužiti priznanje s praktično ali knjižno nagrado, se mora redno udeleževati srečanj (vsega skupaj šest srečanj za vsako skupino posebej, literarno-bralno-pogovorna srečanja potekajo v študijski sobi knjižnice na vsakih 14 dni) ter ali samostojno prebirati knjige ali pa prisluhniti glasnemu branju zgodb v centrih, zavodih. Na vsakokratnem srečanju si odrasle osebe s posebnimi potrebami skupaj s spremljevalci izposodijo knjige iz posameznega sklopa in jih odnesejo s seboj ter jih prebirajo na bralnih uricah, na naslednjem srečanju pa skupaj obnovimo prebrane zgodbe, jih spodbujamo k lastnemu razmišljanju in brskanju po spominu. Kdor želi, lahko tudi glasno prebere odlomek iz knjige ali pesem iz pesniške zbirke. Spet drugi predstavijo svoje poustvarjalne izdelke npr. risbe na določeno temo.

Slika 2: Značkar Vinko s svojo risbo (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana)

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Na vsakem srečanju voditeljici bralne značke najprej prebereva eno kratko zgodbo, pravljico ... Po besedah Knafličeve (2009) prav pripovedovanje, poslušanje pripovedi, predvsem pa branje knjig obiskovalcem bralne značke pomagajo in dodatno pripomorejo k spoznavanju pisnega jezika oziroma pisnega načina izražanja, ki je lahko drugačen od ustnega. Sledi »pogovor ob prebranem kot sestavni del bralne dejavnosti, saj udeleženci naj ne bi samo poslušali, temveč tekom branja preverjamo, ali sledijo branju in ali razumejo prebrano. Le tako se navajajo sodelovati pri vsebini/pomenu besedila« (prav tam, str. 13). Poleg branja s pomočjo knjižnega in neknjižnega gradiva (npr. fotografij, glasbe, videoposnetkov, gostov, kvizov itd.) odkrivamo in spoznavamo določeno tematiko. Čisto ob koncu vsakega srečanja pa sodelujoče za potrditev presenetimo s simbolično nagrado v obliki čokolade, pijače, keksa itd., ki je povezana z obravnavano tematiko (npr. ko smo s pomočjo knjig, slikanic potovali po Češki, smo si ob koncu privoščili njihove bonbone iz temne čokolade, oblite s čokoladno glazuro vseh barv, imenovane Lentilky), in tako ob sproščenem, veselem klepetu zaključimo druženje.

6.2.6 Slovesna podelitev priznanj

Slovesna podelitev priznanj značkarjem oziroma zaključno srečanje, ki je odprto za javnost, je vedno svojevrstno doživetje tako za sodelujoče kot tudi za njihove strokovne delavce, terapevte, sorodnike, zunanje obiskovalce, knjižničarje in osrednjega gosta, saj predstavlja vrh našega trimesečnega druženja ob knjigi in branju. Zadnje druženje simbolično sovпада z obletnico smrti dr. Bogomirja Magajne (27. marec), tako kot uvodno srečanje sovпада z obletnico rojstva tega pisatelja (13. januar). V zadnjih dneh marca v goste povabimo znane slovenske literate, pravljíčarje, ljudske pevce, pevce ... Prvo leto nas je obiskala pripovedovalka Anja Štefan, sledila je pripovedovalka Ljoba Jenče, pesnica Vida Mokrin Pauer, kantavtor in pisatelj Adi Smolar, pesnik Andrej Rozman Roza, klovnesa in pisateljica Eva Škofič Maurer, letos pa smo gostili istrskega pevca Rudija Bučarja.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Slika 3: Letošnji gost zaključne prireditve pevec Rudi Bučar z značkarko Tejo (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana)

Gost dogodka po nastopu skupaj z voditeljicama značke podeli priznanja za opravljeno bralno značko ter simbolično darilo (knjiga, beležka, pisalo ...).

Slika 4: Podelitev priznanja za uspešno opravljeno Magajnovno bralno značko (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana)

Poskrbimo, da je dogodek tudi medijsko podprt, saj so značkarji še kako veseli objav v časopisu, občinskih glasilih (glej Prilogo 3).

Nadvse pomembna pa je sporočilnost samega projekta – ljudje smo pripravljeni marsikaj narediti, se naučiti, če smo strokovno, predvsem pa srčno vodeni. Prireditveni prostor,

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

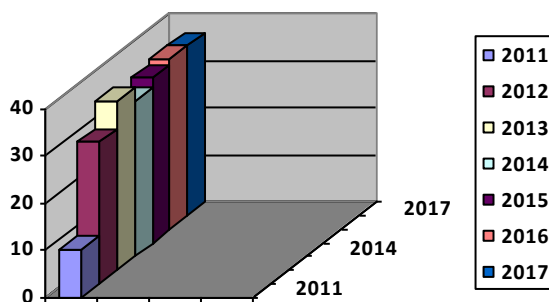
čitalnico knjižnice, na dan slovesnosti ozaljšamo z razstavo likovnih del, pisnih in drugih unikatnih izdelkov, ki so nastali kot odraz prebranega, tistega, kar se je poslušalcem najbolj vtisnilo v dušo in srce.

Slika 5: Zaključna prireditev Magajnovne bralne značke 2017 (foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana)

6.2.7 Magajnova bralna značka v številkah in vtisi značkarjev

Magajnova bralna značka se je izkazala kot zelo uspešna in dobrodošla storitev za odrasle osebe s posebnimi potrebami, o čemer priča dejstvo, da iz leta v leto privablja več bralcev oziroma da se število le-teh ne zmanjšuje, ampak le niha. V prvem letu delovanja je Magajnovno bralno značko opravilo 10 oseb, leto kasneje 30, leta 2013 36 oseb, leta 2014 33 oseb, leta 2015 35 oseb, lani in letos pa 36 oseb. Številke nam torej jasno sporočajo, da značkarji, ki se enkrat pridružijo Magajnovi bralni znački, na tej poti letno vztrajajo, kar je za našo knjižnico le sporočilo za njeno nadaljevanje.

Graf 1: Naraščajoče število oseb, ki so uspešno opravile Magajново bralno značko

Številke govorijo same zase, a da smo res na pravi poti, govorijo tudi vtisi značkarjev, pridobljeni s pomočjo intervjuja oziroma neposrednega/posrednega vprašanja (glej Prilogo 4), ki nam na preprost, a jasn način sporočajo, da z bralno značko, z branjem in z druženji v knjižnici rastejo in se notranje bogatijo. Odkrivajo bogastvo branja in knjig, odkrivajo, da lahko z vajo odpravijo marsikatero bralno težavo, da lahko premagajo strah pred glasnim branjem pred skupino poslušalcev, da na podlagi branja poustvarjajo, npr. rišejo, in tako razvijajo tudi druge sposobnosti in potenciale. Nenazadnje splošno knjižnico sprejmejo kot prostor, kjer se imajo preprosto lepo, kjer je ustrezna klima, kjer so ljudje, ki jih sprejemajo takšne, kot so.

6.3 INTERVJU Z GOSPO TANJO MRŽEK, VODJO DIVAŠKE ENOTE VARSTVENO DELOVNEGA CENTRA KOPER

Intervju z gospo Tanjo Mržek, dolgoletno vodjo divaške enote Varstveno delovnega centra Koper, je potekal v septembru 2017 v prostorih Knjižnice Divača, kamor redno zahaja s svojimi uporabniki in sodelavkami. Odgovorila je na zastavljena vprašanja in tako predstavila svoj pogled na Magajnovο bralno značko.

Pο mnenju gospe Mržek je Magajnova bralna značka za uporabnice in uporabnike divaške enote Varstveno delovnega centra Koper na novo odkrito področje ter ena izmed aktivnosti, ki se je še posebej veselijo in v kateri aktivno sodelujejo. O aktivnem sodelovanju govori tudi podatek, saj od 18 uporabnikov kar 16 uporabnikov sodeluje v tej posebni bralni znački. Seveda je branje zahteven proces in kot tak zahteva specifičen pristop. In prav branje z vsemi

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

svojimi segmenti tudi njihovim uporabnikom povzroča enim večje, spet drugim manjše težave. Težave se kažejo predvsem pri slabši zmožnosti ali sploh nezmožnosti branja, pri razumevanju, tj. pri funkcionalnem branju, pri razmišljanju in pri zavzetosti ob branju. Seveda zgolj vključitev v bralno značko še ne pomeni nekega razvoja, doprinosa na področju bralne pismenosti. Potrebno je trdno delo tako v knjižnici, v varstveno delovnih centrih kot tudi doma. Ključno vlogo pri vsem skupaj igrata knjižničarki, mentorici s svojo naravnostjo, tj. z odnosom do uporabnikov, z zavzetostjo do dela, z neizmerno ljubeznijo do knjige, s pravim načinom in metodami dela, skratka s svojo, v prvi vrsti, osebnostjo in tudi profesionalnostjo. Nič manj zanemarljivo pa ni delo mentorjev v enoti, ki z ustvarjanjem pravega vzdušja iščejo načine in metode dela, s katerimi želijo posameznikom in skupini pomagati pri odpravljanju ali zmanjševanju primanjkljaja zaradi njihove oviranosti. V praksi to pomeni, da knjige skupaj prebirajo, razlagajo in na podlagi prebranega pisno, likovno poustvarjajo. Cilj je, da prebrano razumejo, doživljajo in ovrednotijo. Vloga mentorja je torej ključna, saj zaradi dobrega poznavanja vseh uporabnikov, njihovih zmožnosti, lahko nudi pomoč, oblikuje skupinsko ali individualno delo ter tako omogoči uspeh in zadovoljstvo vsakega posameznika. Mržkova tudi ugotavlja, da je uspešnost branja doma, v smislu razumevanja prebranega gradiva, višja v družinah, kjer uporabniki knjige prebirajo skupaj s starši oziroma starimi starši. Pred uvedbo Magajnove bralne značke je marsikdo knjižnico, knjige in seveda branje povezoval s strahom, a po večletnih srečanjih je strah skoraj skopnel. Knjige so postale njihove vsakodnevne prijateljice, po katerih z zanimanjem brskajo in s katerimi pridejo do informacij, novih znanj in spoznanj.

Poleg pozitivnih učinkov na področju bralne pismenosti, branja, bralne kulture, se le-ti kažejo tudi na področju knjižnične vzgoje, knjižne vzgoje, saj se uporabniki v knjižnici znajdejo tudi sami. Vedo, kaj želijo poiskati in kje iskati. Njihov odnos do knjige je pozitiven in skrben. Udeležujejo se tudi kulturnih dogodkov in tako s pridobivanjem novih informacij osebno rastejo in napredujejo.

Magajnova bralna značka je kot posebna struktura pravi motivator za branje tako v knjižnici, v enoti kot tudi doma. Bolj kot notranji nagibi uporabnike pritegnejo zunanji motivacijski dejavniki, kot so presenečenja v obliki dobrot ob koncu bralnih srečanj, razstava likovnih del, zaključna prireditev z znanim gostom, priznanja in nagrade ...

Bralni sezname so, tako Mržkova, primerni, vsebine pa zanimive. Lažje berljivo gradivo za osebe s posebnimi potrebami je velika pridobitev, čeprav več kot polovica uporabnikov, ki

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

bere, besedila ne razume v celoti in potrebujejo dodatna pojasnila. Podaja tudi konkretno izkušnjo ob branju prirejene Visoške kronike, torej lahkega branja le-te, ter ob branju klasične, originalne Tavčarjeve Visoške kronike. Pozitivne izkušnje je imela prav ob branju slednje. Najprej so brali prilagojeno Visoško kroniko in uporabniki niso bili zadovoljni s preprostimi opisi. Postavljali so vprašanja in hoteli so izvedeti še več. Ob poslušanju originalne Visoške kronike pa so, po njenih besedah, preprosto uživali. Potrebne so bile seveda dodatne razlage, pojasnjevanja nepoznanih besed, ampak razlage so bile potrebne tudi prirejene, prilagojene izdaji. Navduševali so se nad podrobnimi opisi dogodkov, krajev, oseb. Uporabniki sami so izrazili željo po prebiranju dela v celoti, v originalu. Osebnostno se Mržkovi v zvezi s tovrstnim, prirejenim gradivom s področja književnosti postavlja vprašanje, ali ne z lažje berljivim gradivom uporabnikov že v samem štartu diskriminiramo.

7 RAZPRAVA

Na podlagi praktičnih izkušenj, opazovanj, spoznanj, študija strokovne literature, intervjuja z vodjo divaške enote Varstveno delovnega centra Koper, gospo Tanjo Mržek, in pogovornih intervjujev sem prišla do rezultatov, s katerimi sem v večini potrdila svoje hipoteze, izhajajoče iz nekajletnega dela s to posebno skupino uporabnikov.

Prvo hipotetično izhodišče, ki pravi, da *Magajnova bralna značka poleg pozitivnega vpliva na razvoj oziroma ohranjanje bralne pismenosti vpliva tudi na bralno kulturo, knjižnično kulturo in bralne navade pri odraslih osebah s posebnimi potrebami*, lahko potrdim. Pri Magajnovi bralni znački lahko bolj kot o nekem videnem razvoju, vidnem napredku na področju bralne pismenosti govorimo o ohranjanju že pridobljenih sposobnosti na področju branja, branja z razumevanjem, tj. funkcionalnega branja. Vsem nam je cilj, da ti uporabniki ne izgubijo že usvojenih znanj in zmožnosti, pridobljenih v času izobraževanj v posebnih osnovnih šolah in oddelkih za delovno usposabljanje, temveč te zmožnosti ohranijo in jih še dodatno, če je le mogoče, izboljšajo. Ob zelo heterogenih skupinah oseb s posebnimi potrebami in njihovih predznanjih so uspehi od posameznika do posameznika zelo različni in odstopajoči. Za nekoga se napredek kaže v tem, da prestopi prag knjižnice in pokuka v svet knjig, kar ga je pred leti morda navdajalo s strahom, spet drugi lahko sedaj glasno prebere, kljub težavam, napakam, ki jih prinaša branje, odlomek ali dva ter z dodatno pomočjo in pravim usmerjanjem obnovi zgodbo. Doprinos Magajnove bralne značke pa se kaže tudi na področju osebnostne

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

rasti odraslih oseb s posebnimi potrebami. Z bralno značko in vsem, kar le-ta prinaša, vplivamo na njihovo kakovostnejše in s tem kulturno bogatejše življenje.

Tudi drugo hipotetično izhodišče o tem, *da so udeleženci Magajнове bralne značke za udeležbo, branje bolj zunanje kot notranje motivirani*, lahko na podlagi pridobljenih podatkov potrdim. Večina prej za obisk knjižnice in branje nemotiviranih uporabnikov je s pomočjo Magajнове bralne značke in njenih zunanjih motivacijskih dejavnikov postala bolj odprta za knjižnico, knjige, branje ... Raznorazni prigrizki ob koncu bralnih srečanj, razstave njihovih likovnih del in drugih poustvarjalnih izdelkov, zaključna prireditev z znanim pisatelji, pevci, priznanja, nagrade, objave v medijih, druženje v knjižničnih prostorih itd. so za nekatere značkarje močan in prevladujoč zunanji motivacijski dejavnik. Zagotovo pa med udeleženci značke ne gre spregledati tudi nekaterih posameznikov, katerih motivacija za branje in užitek, ki ga le-to prinaša, izhaja iz njihove notranje želje in potrebe. Npr. za nekoga z resnejšimi bralnimi težavami ali celo z nezmožnostjo branja je glasno branje na srečanjih, torej poslušanje zgodbe, s katero si pridobi novo kulturno izkušnjo, največja in edina notranja potreba, ki naj bi jo Magajnova bralna značka tudi zadovoljila.

Tretje hipotetično izhodišče, ki pravi, *da so bralni sezname Magajнове bralne značke pravi, saj so pripravljene, izbrani po tehtnem premisleku in na podlagi priporočil, smernic za lažje berljivo gradivo*, lahko tudi v celoti potrdim. Izbrane knjige so, po mnenju Mržkove, vsebinsko kot tudi tehnično primerne. Vsebine so zanimive in razumljive, čeprav so pri nekaterih, odvisno od stopnje intelektualne zmožnosti, potrebne dodatne razlage in pojasnila. Le-te so potrebne tudi pri lažje berljivem gradivu, zato se ga ne poslužujemo. Vzroke gre iskati predvsem v relativno majhni produkciji le-tega in v dejstvu, da v naši splošni knjižnici ne razpolagamo s kako posebno knjižnično zbirko, namenjeno prav osebam s posebnimi potrebami. Tudi izkušnja, ki so jo imeli v divaški enoti ob branju lažje berljive Visoške kronike, govori v prid našim bralnim seznamom. Tudi tehnično gledano so knjige takšne, da omogočajo lažje branje: knjige so večjih formatov in opremljene s privlačnim slikovnim gradivom, velikost pisave je primerna in čitljivega videza (ne poševno ali podčrtano) z zaokroženo tipografijo črk, razmiki med vrsticami ustrezajo priporočilom in so dovolj veliki, da omogočajo sledenje s kazalcem, na strani ni preveč besedila in tudi ni velikega števila neznanih besed (Dolgan Petrič, 2007).

Tudi četrto hipotetično izhodišče, ki se glasi, *da je vloga mentorja Magajнове bralne značke, ki dela s posebno skupino uporabnikov, velika in zelo odgovorna predvsem z vidika njegove*

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

osebnosti, njegovih značajskih lastnosti, nato z vidika njegove profesionalnosti kot nadgradnje poklica, lahko na podlagi intervjuja in osebne izkušnje, potrdim. V prvi vrsti mora biti voditelj bralne značke človek s pozitivnimi značajskimi, osebnostnimi lastnostmi, kot so: empatičnost, ekstravertiranost, poštenost, samozaupanje, pozitivna samopodoba, pristnost, angažiranost, avtonomnost, optimizem, odprtost, ljubeznivost, ustvarjalnost, zavzetost, kolegialnost, potrpežljivost, poslušnost, vzornost, skrbnost, spodbujanje, občutek za humor, predvsem pa prijaznost in srčnost. Poleg značaja pa igra ključno vlogo tudi mentorjeva profesionalna podkovanost, saj ne dela z običajnimi uporabniki, ampak s posebnimi uporabniki, ki potrebujejo drugačne pristope in načine, metode dela. Tukaj pa se bibliotekarji znajdemo v zagati, ker študijski program bibliotekarstva te problematike ne obravnava. Za primerno znanje o različnih skupinah uporabnikov, njihovem vedenju in potrebah mora bibliotekar poskrbeti kar sam (Starman, Južnič in Žagar, 2011). Potrebna so dodatna strokovna izobraževanja, s katerimi si pridobimo nujno potrebna znanja za delo s tovrstno skupino zahtevnih uporabnikov. Mentor naj bi s pravim pristopom v posamezniku prepoznal njegove številne talente in potenciale. Mentorjeva uspešnost se torej kaže v spretnem krmarjenju med posameznikom in skupino. Ob vsem tem ne gre zanemariti in podcenjevati zelo pomembne vloge ostalih mentorjev, tj. zaposlenih v ustanovah in tudi domačih, ki k posameznikom v procesu branja pristopajo na individualen način, upoštevajoč in poznavajoč njihove specifične težave, in tako dosegajo zavidanja vredne uspehe in napredke.

8 ZAKLJUČEK

Zavedajoč se današnjega pomena raznovrstnih pismenosti, med katerimi gre v prvi vrsti izpostaviti bralno pismenost z njo pa sposobnost, zmožnost branja, tako površinskega, globinskega in kritičnega oziroma ustvarjalnega branja, splošne knjižnice, med njimi tudi kraška splošna Kosovelova knjižnica Sežana z vsemi svojimi enotami, opravljajo svoje neprecenljivo poslanstvo, saj svojim uporabnikom nudijo različne knjižnične storitve, s katerimi spodbujajo, krepijo njihovo branje, bralne navade in seveda bralno kulturo.

Branje je nedvomno zahteven duševni proces, ki nas ohranja duševno sveže in s katerim si bogatimo življenje (Jamnik, 2002). Duševno svežino in življenjsko bogastvo s pomočjo branja pa si zaslužijo, potrebujejo in si nedvomno želijo tudi ljudje s posebnimi potrebami. Splošne knjižnice naj bi tukaj, tako kot šole in druge izobraževalne ustanove, odigrale svojo

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

pomembno, inkluzivno vlogo. »Osebe s posebnimi potrebami se ne morejo spremeniti, pač pa se jim lahko prilagodimo drugi, če sprejmemo njihov primanjkljaj ali drugačnost ter v sožitju z njimi najdemo vzpodbude za vsestransko osebnostno rast« (Dolgan Petrič, 2008, str. 97). Osebnostno pa lahko rastejo in presegajo meje nemogočega tudi z vstopanjem v svet knjige, knjižnice in posledično v svet branja. Tudi Kosovelova knjižnica Sežana je z Magajново bralno značko odigrala in še igra svojo zelo pomembno inkluzivno in do sedaj uspešno vlogo. Branje s pomočjo posebne motivacijske strukture, tj. posebne bralne značke, že sedmo leto zapored približuje zaznamovanim v lokalnem okolju, ki se zaradi drugačnosti, primanjkljaja, le-ta se kaže obliki znižanih intelektualnih zmožnosti, srečujejo z bralnimi težavami. Te se od posameznika do posameznika zelo razlikujejo in tako se srečujemo z zelo heterogenimi skupinami, v katerih je nekdo popolnoma bralno nepismen kot tudi nekdo, ki odstopa od povprečja in je, po besedah Lipec Stoparjeve (2000), upoštevajoč faktor bralnega razumevanja, natančnosti in hitrosti branja, dober bralec s posebnimi potrebami.

Prav zato heterogenost skupin na primeru Magajnovе bralne značke glede bralne pismenosti oziroma nepismenosti, bralnih zmožnosti, nezmožnosti za mentorja predstavlja kar velik problem, veliko oviro, ki bi jo bilo v prihodnje potrebno odpraviti. Rešitev se ponuja v obliki bolj individualnega, bolj osebnega dela ali še boljše v obliki manjših, bolj homogenih skupin, kjer bi se družili uporabniki s posebnimi potrebami s podobnimi primanjkljaji oziroma intelektualnimi zmožnostmi. Le tako bi na področju branja, bralne pismenosti in tudi na drugih področjih, vezanih na osebnostni razvoj, dosegli očitno boljše rezultate. Zagotovo pa bi s tem morebitnim pristopom trčili na kako prepreko, kot npr. na pomanjkanje dodatnega, profesionalno in značajskega ustreznega kadra, ki bi ga z večjim številom poenotenih skupin nujno potrebovali.

Nenazadnje bi lahko Magajnovо bralno značko preoblikovali v bralni študijski krožek, ki bi kot neformalna, brezplačna, prostovoljna izobraževalna oblika deloval pod okriljem Andragoškega centra Slovenije. Prav študijski krožki kot majhne učne tvorbe so primerni za spodbujanje vseživljenjskega učenja, branja tudi pri, z besedami dr. Magajne, telesno in duševno zaznamovanih.

Skratka, po sedmih uspešnih sezonah Magajnovе bralne značke lahko rečemo, da so dosežki na področju bralne pismenosti odraslih oseb s posebnimi potrebami, do katerih smo prišli s počasnimi, a vztrajnimi koraki, vidni. Naša srečanja s takšnim in drugačnim branjem spodbujajo misli in čustva, prinašajo kulturne izkušnje, pripomorejo k boljšemu

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

sporazumevanju, predvsem pa k prijetnemu druženju. Naj bo tako, morda še boljše, tudi v prihodnje.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

9 VIRI IN LITERATURA

Bogomir Magajna. Pridobljeno 1. septembra 2017 s spletne strani: <http://www.primorci.si/osebe/magajna-bogomir/1036/>

Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje. (2006). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Center za razvoj knjižnic – CeZaR. Pridobljeno 11. septembra 2017 s spletne strani: <https://cezar.nuk.uni-lj.si/statistika/>

Charter for the Reader. (1992). Pridobljeno 2. septembra 2017 s spletne strani: <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/access/charter-reader.html>

Dežman, S. (1998). *Bralna značka v osnovni šoli: aktivnosti spodbujanja branja in preverjanja prebranih knjig: priročnik za mentorje bralne značke*. Radovljica: Skriptorij KA.

Dolgan Petrič, M. (2007). Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami. *Šolska knjižnica*, 17(2), 72–78.

Dolgan Petrič, M. (2008). Osebam s posebnimi potrebami prijazne knjižnice. *Šolska knjižnica* 18(3/4), 88–98.

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS. Pridobljeno 29. avgusta 2017 s spletne strani: <http://www.bralnaznacka.si/>

Dvojmoč, P. (2010). *Storitve knjižnic za odrasle uporabnike s posebnimi potrebami na duševnem področju*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.

Grosman, M. (2003). Pomen branja za posameznika in širšo družbo. V N. Bucik ... et al. (ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 10–12). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Grosman, M. (2006). *Razsežnost branja: za boljšo bralno pismenost*. Ljubljana: Karantanija.

Ilich, I. (2006). *Pota knjige*. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Jamnik, T. (2001). Knjižnica in branje književnosti. V M. Ivšek (ur.), *Različne vrste branja terjajo razvijanje različnih strategij: 4. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije* (str. 65–74). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Jamnik, T. (2002). *Kdor bere: prispevki h književni in knjižnični vzgoji učencev osnovne šole: izbor mladinskih knjig iz let 2000 in 2001: priročnik za učitelje razrednega pouka in slovenščine, knjižničarje in mentorje bralne značke*. Ljubljana: Educy.

Kesič Dimic, K. (2010). *Priročnik o branju*. Ljubljana: Alba 2000.

Knaflič, L. (2009). Družinska pismenost v predšolskem obdobju. V L. Knaflič in N. Bucik (ur.), *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 7–17). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Kosovelova knjižnica Sežana 1963–2013 (1948–2013). (2013). Sežana: Občina Sežana.

Kotnik, S. (2000). Kako je nastajala bralna značka. V I. Saksida (ur.), *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke* (str. 10–12). Ljubljana: Rokus.

Lačen, M. (1993). *Bivalna skupnost*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Lačen, M. (2001). *Odraslost: osebe z motnjo v duševnem razvoju*. Ljubljana: Zveza Sožitje – zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije.

Lipec Stopar, M. (2000). Bralno razumevanje: razlikovanje med dosežki dobrih in slabih bralcev. V K. Destovnik in J. Ulaga (ur.), *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami – deset let kasneje: zbornik referatov* (str. 368–372). Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.

Lušina, I. (2007). Kako približati branje osebam s težavami pri branju. *Šolska knjižnica*, 17(2), 79–85.

Marjanovič Umek, L., Fekonja Peklaj, U., Pečjak, S. (2012). *Govor in branje otrok: ocenjevanje in spodbujanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. (2006). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 25. avgusta 2017 s spletne strani: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_izobrazevanja/projekti/pismenos
[t/](#)

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Newman, N. (2017). *Vzgajanje strastnih bralcev: 5 preprostih korakov do uspeha v šoli in življenju*. Maribor: Hiša knjig, Založba KMSŠ.

Nielsen, G. S. in Irvall, B. (2007). *Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Novljan, S. (1994). Unescov manifest o splošnih knjižnicah. *Knjižničarske novice*, 4(10/11), 6–7.

Opara, B. (2000). Kako v Sloveniji uresničujemo spremembe v konceptiji vzgoje in izobraževanja oseb s posebnimi potrebami. V K. Destovnik in J. Ulaga (ur.), *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami – deset let kasneje: zbornik referatov* (str. 21–28). Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.

Opara, B. (2005). *Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami: uresničevanje vzgojno-izobraževalnih programov s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo: priročnik*. Ljubljana: Centerkontura.

Pajk Tomašič, D. in Meško, J. (2007). Bralna značka kot način vključevanja odraslih uporabnikov z motnjo v duševnem razvoju v širše družbeno okolje. *Slovenska revija za delovno terapijo*, 4(1), 22–25.

Pearlman, D. (1982). *No choice: library services for the mentally handicapped*. London: Library Association Publishing.

Pečjak, S. (1993). *Kako do boljšega branja: tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja: spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Pečjak, S. (2010). *Psihološki vidiki bralne pismenosti: od teorije k praksi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pečjak, S. in Gradišar, A. (2012). *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Perko, M. (2000). Kratka zgodovina bralne značke. V I. Saksida (ur.), *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke* (str. 37–57). Ljubljana: Rokus.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Peruš Marušič, B. (2007). Specialna pedagoginja s šolsko knjižničarko v šolski knjižnici. *Šolska knjižnica*, 17(2), 90–94.

Poročilo za leto 2016. Pridobljeno 7. avgusta 2017 s spletne strani: <http://www.kosovelova.si/dokumenti/letna-porocila/porocilo-za-leto-2016>

Poti do inkluzije. (2009). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Primorski slovenski biografski leksikon. 9. snopič. (1983). Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Sokolov, C. (2011). Slikanica – dialog med podobo in besedilom. V V. Gomivnik Thuma (ur.), *Vloga slikovnih sestavin pri sporazumevanju: zbornik Bralnega društva Slovenije ob 9. strokovnem posvetovanju 8. septembra 2011 v Ljubljani* (str. 97–111). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Sarto, M. (2015). *Strategije motiviranja za branje: z izkušnjami slovenskih motivatorok in motivatorjev*. Medvod: Malinc.

Slovenski pravopis. (2014). Pridobljeno 1. avgusta 2017 s spletne strani <http://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=134&View=1&Query=%2A>

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. (2014). Pridobljeno 1. avgusta 2017 s spletne strani <http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>

Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice. (2002). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Državna matična služba za knjižničarstvo.

Starman, A. B., Južnič, P. in Žagar, D. (2011). Pomen izobraževanja in usposabljanja bibliotekarjev za delo z uporabniki s posebnimi potrebami. *Knjižnica*, 55(2–3), 63–86.

Vešligaj-Damiš, J. (2008). *Program premične zbirke in bralna značka za osebe z motnjo v duševnem in telesnem razvoju VDC Sožitje Maribor*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Sekcija za splošne knjižnice. Pridobljeno 3. avgusta 2017 s spletne strani www.old.zbds-zveza.si/dokumenti/2008/SPLOSNE_2008_osebne_skupine.doc

Vseživljenjsko učenje: zbornik strokovnih prispevkov v obdobju 1994–1998. (1998). Draga: Center Dolfke Boštjančič.

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb. (1983). Uradni list SRS, št. 41 (30. 12. 1983). Pridobljeno 18. avgusta 2017 s spletne strani: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1866>

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu. (2015). Uradni list RS, št. 92 (4. 12. 2015). Pridobljeno 17. novembra 2017 s spletne strani: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7216>

Zaviršek, D. (1995). Ljudje, ki potrebujejo pomoč za samostojno življenje. *Socialno delo*, 34(5), 281–285.

Žebovec, M. (2006). *Slovenski književniki rojeni od leta 1900 do 1919*. Ljubljana: Karantanija.

Žerdin, T. (2003). *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja: priročnik za pomoč specialnim pedagogom in učiteljem pri odpravljanju motenj v razvoju jezika, branja in pisanja*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše: Društvo Bravo.

9 PRILOGE

Priloga 1: Vprašalnik za gospo Tanjo Mržek – vodjo divaške enote Varstveno delovnega centra Koper

1. Kako, na kakšen način Magajnova bralna značka vpliva na bralno pismenost, bralno kulturo, bralne navade vaših uporabnikov?
2. Ima morda Magajnova bralna značka še kake druge pozitivne stranke učinke, ki vplivajo na uporabnike?
3. Ali je Magajnova bralna značka kot posebna struktura bolj notranje ali zunanje motivirana?
4. So bralni sezname tako vsebinsko kot tudi tehnično primerni za vaše uporabnike? Kako vi gledate na lažje berljivo gradivo za osebe s posebnimi potrebami?
5. Kako pomembna se vam zdi vloga mentorja bralne značke za tovrstne uporabnike? Se njegova pomembnost kaže bolj na osebni ali profesionalni ravni?

Priloga 2: Bralni seznam za Magajново bralno značko 2017

I. sklop: DANSKA

1. ANDERSEN, H. C.: Deklica z vžigalicami
2. ANDERSEN, H. C.: Bedak Jurček
3. ANDERSEN, H. C.: Cesarjeva nova oblačila
4. SMALLMAN, S.: Zmajška obara
5. Prava kraljična v: PIROTTA, S.: V osemdesetih pravljicah okoli sveta
6. VIDMAR, J.: Prijatelj
7. STOWER, A.: Trol in Oliver
8. LEHMANN, C.: Mala sončna žarkica in zajčja družina
9. LOBE, M.: Mali trol
10. ALTSCHULER, S.: Noetova ladja

II. sklop: ŠVEDSKA

1. ANDERSON, L.: Sfina
2. Metla vsepometla : švedska ljudska pravljica
3. Juha iz žeblijev v: PIROTTA, S.: V osemdesetih pravljicah okoli sveta
4. LINDGREN, A.: Božič v Hrupni vasi
5. LINDGREN, A.: Lota zna skoraj vse
6. NORDQVIST, S.: Ko je bil Findus še majhen
7. NORDQVIST, S.: Palačinkova torta
8. Tri predice v: Zlata skledica : pravljice z vsega sveta
9. JANSSON, T.: Mumin se zaljubi
10. KLINTING, L.: Jakec peče

III. sklop: VELIKA BRITANIJA

1. Ločika v: PIROTTA, S.: V osemdesetih pravljicah okoli sveta
2. Trije prašički : angleška ljudska pravljica
3. Juha iz kamna v: Pravljice z vsega sveta
4. CARROLL, L.: Alica v čudežni deželi
5. Tjulenjčica v: PIROTTA, S.: V osemdesetih pravljicah okoli sveta
6. Vilinji otok v: PIROTTA, S.: V osemdesetih pravljicah okoli sveta
7. Robinson Crusoe v: KOVAČEVIČ, B. M.: Deseti brati, Hamlet, Drakula in drugi
8. HALLIDAY, N.: Osamljeno drevo
9. ATKINSON, J.: Oprosti, žal mi je!
10. DAHL, R.: Čudoviti lisjak

IV sklop: NIZOZEMSKA

1. Hans, junak iz Haarlema v: PIROTTA, S.: V osemdesetih pravljicah okoli sveta
2. Stavorenska gospa v: Svetovne pravljice
3. GENECHTEN, G. V.: Čisto prvi poljubček
4. GENECHTEN, G. V.: Vesel sem, ker si moj prijatelj
5. MOEKAARS, S.: Tok tok, kdo je v tem jajcu?
6. KERSTEN, R.: Frika
7. BOONEN, S.: Vou, kakšen volk!
8. BODE, A. D.: Strah me je teme
9. LOUFANE: Maček Robert, čudo živalskega vrta
10. LAUREY, H.: Zgodbe ladijskega mačka Pelegrina

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Priloga 3: Članek o zaključni prireditvi Magajнове bralne značke 2017 v občinskem glasilu Občine Komen *Burja* (letn. 12, št. 2, str. 30–31)

Sedma sezona Magajнове bralne značke v Kosovelovi knjižnici v Sežani

Zazvonil je telefon. Gospa Tanja Bratina Grmek iz Kosovelove knjižnice v Sežani me je poklicala in naznanila, da se bliža čas branja, sodelovanja in popotovanja. Z vedrim obrazom sem odhitela do stanovancev SVZ Dutovlje - DE Sežana in jim povedala, da se 6. februarja dobimo na uvodnem srečanju. Albin Štrancar se je razveselil literarnega ustvarjanja, Janez Svetičič je že nestrpno čakal in spraševal, kam bomo pa letos potovali. Irena Konjšek se je veselila druženja, Vinko Lekše je ugibal, katera zastava je prava.

Na uvodnem srečanju je bilo ogromno pozdravov in objemov, vedrih obrazov in začetniških ugibanj, kateri gost ali gostja bo letos podeljeval priznanja značkarjem, ki bodo uspešno opravili Magajnovno bralno značko 2017.

Ugotovili smo, da Evropska unija zajema 28 evropskih držav. V letošnji sezoni smo podrobneje spoznali sledeče države: Češko, Slovaško, Poljsko in Romunijo. V prvem sklopu smo spoznali Češko in se vsi spominjali časov, ko sta bili s Slovaško združeni v eno državo. Prebrali smo dve češki ljudski pravljici Čarobna

30 *Burja*

piščal in Lonček, kuhaji ter vsepovsod iskali čas, saj je bila na seznamu tudi zgodba z naslovom Kje prebiva čas? V drugem sklopu smo odkrivali Slovaško in ugotavljali, ali je dobrota res sirota, in se spraševali, kam gredo sladoledarji pozimi. Na vsakem srečanju smo se tudi fino posladkali s kako tipično dobroto iz določene države, npr. s češkimi raznobarnimi čokoladnimi bonboni Lentilky. V tretjem sklopu smo odpotovali na Poljsko in z navdušenjem ilustrirali starega in mladega leva. V pravljici o dveh kraljih smo ugotovili, da je tam, kjer se skriva starost, tudi modrost. Pogovarjali smo se o sodelovanju, medgeneracijskem učenju in potrpežljivosti. Dodobra pa nas je prestrašila zgodba o Drakuli, ki prebiva v Romuniji. Naše neustrašne bralke je zanimal predvsem Drakula – vampir, ki ga poznamo iz posnetega filma. A kaj kmalu smo ugotovili, da je bil Drakula transilvanski vladar Vlad III. Tepes, ki pa ni bil nič manj strašen med svojimi podaniki. Zahteval je poštenje. To pa je vrednota, ki jo cenimo še dandanes. In tako smo vsi skupaj, tudi bralci iz VDC Koper – Enota Sežana, bralci iz VDC – Enota Divača ter bralci iz matične enote SVZ Dutovlje, priromali do našega zaključnega srečanja, ki je bilo 20. aprila 2017 v Kosovelovi knjižnici v Sežani in kjer je kar 36

značkarjev prejelo priznanje za opravljeno Magajnovno bralno značko. Vse do zadnjega trenutka nam ni uspelo razvozdati dobro varovane skrivnosti, kdo je letošnji skriti gost. Ker nas organizatorji Magajнове bralne značke vsako leto prijetno presenetijo, smo se tudi letos prepustili, čakali, vzdihovali, vriskali, navijali in po dolgem klicanju priklicali nam vsem še kako poznanega slovenskega kantavtorja in poustvarjalca istrske glasbene kulturne dediščine Rudija Bučarja. Vsi navzoči smo oboževali njegov glas in tudi stas. Srca so se vnela, podplati zasrbeli in tako smo peli, da se je, verjeli ali ne, tresla kar cela knjižnica. Nepozabno doživetje!

Besedilo: Urška Schwarzmann
Foto: arhiv Kosovelove knjižnice Sežana

Priloga 4: Vtisi značkarjev o tem, kaj jim pomeni Magajnova bralna značka, kaj jim pomeni branje, knjige, knjižnica ...

»Bralni znački sem se pridružil, da se bom kaj naučil in ker mi je branje všeč. Všeč mi je tudi, da preberem kaj naglas, da me drugi slišijo.« (Bojan, 44 let)

»Hodim k bralni znački, ker je treba hoditi v knjižnico. Tja grem tudi z mamom.« (Anuška, 43 let)

»Branje mi je v veselje. Rada imam pesmi. Ponavadi berem sama v svoji sobi. V bralno značko sem se vključila, da dobim priznanje. Rada poslušam knjižničarki, ko bereta zgodbe.« (Anita, 40 let)

»Magajnovne bralne značke se udeležujem drugič in sem komaj čakala, da se ponovno začne. Zelo rada namreč poslušam zgodbe in pripovedke, ki se jih bere. Tudi različne teme, ki nam jih v knjižnici predstavijo, so poučne in zanimive.« (Irena, 67 let)

»Tudi letos sem se odločil, da sodelujem v Magajnovi bralni znački, saj mi je všeč, ko se prebira pravljice in drugo gradivo. Pri tem izvem marsikaj novega. O prebranem tudi kaj narišem. Rišem zelo rad. Lanska zaključna prireditev mi je ostala v zelo lepem spominu. Še posebej sem ponosen, ker so bile razstavljene moje risbe.« (Albin, 65 let)

»Na Magajnovo bralno značko zelo rad hodim. Rad se udeležujem srečanj, ker vedno znova kaj novega izvem. Naši mentorici, Tanja in Maja, znata zelo lepo in doživeto prebirati različne zgodbe. Zaenkrat ne pogrešam ničesar. Je prijetno.« (Branko, 47 let)

»Sam sem se letos Magajnovi bralni znački priključil prvič. Zdi se mi zelo poučno, je zabavno in ful lepo. Na srečanjih se sprostimo, nasmejimo in se poleg tega še kaj naučimo. Jaz namreč zelo rad berem. Moj najljubši hobi je ravno branje.« (Dean, 47 let)

»Vedno z veseljem prisluhnem zgodbam, ki se nam jih bere ali pa pripoveduje. Včasih tudi sam kaj preberem. Ko poslušam, zraven že razmišljam, kaj bi o prebranem lahko narisal, saj zelo rad rišem. Včasih se o tem tudi posvetujem.« (Janez, 49 let)

»Od branja odneseš veliko zanimivega in poučnega. Nujno je, da človek bere, saj se s tem tudi nauči dobro brati. Knjiga te tudi seznanja z novostmi.« (Aleksander, 33 let)

»Rada berem, ampak berem počasi, zato sem vesela, da nam v enoti pomagajo zaposlene in beremo skupaj, da bolj razumem. Želim si, da bi bralna značka potekala skozi celo leto.« (Radmila, 37 let)

Bratina Grmek, T., Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: Magajnova bralna značka in njen vpliv na bralno pismenost. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

»Jaz doma veliko berem, saj si sama izposojam knjige. Zelo zanimiva mi je bila knjiga o bontonu v knjižnici. Všeč mi je, da knjige beremo tudi skupaj, v VDC-ju. V knjižnico zelo rada hodim. Posebno všeč so mi kvizi, ki jih za nas pripravljata knjižničarki Tanja in Maja.«
(Damjana, 43 let)

»V redu je, da obiskujemo knjižnico in beremo knjige. V divaški knjižnici je velika izbira knjig. Lepo je, ko skupaj prebiramo knjige in nam zaposlene in tudi knjižničarke pomagajo in razložijo, če ne razumemo vsebine.« (Oskar, 54 let)

»Rad sodelujem v bralni znački; všeč mi je, da spoznavam nove pisatelje in nove zgodbe. Rad bi pohvalil mentorici bralne značke, knjižničarki Tanjo in Majo, ki nam pripravita tako lepa srečanja v knjižnici.« (Miran, 47 let)

»V bralni znački zelo rad sodelujem, rad berem in si želim, da bi z bralno značko nadaljevali.« (Dragan, 37 let)

»Vesel sem, ker v enoti skupaj beremo knjige in se o njih pogovarjamo.« (Agron, 27 let)

»Rad imam knjige, še posebej pravljice. Sam berem bolj malo, doma mi knjige bere moj nono, v enoti pa zaposlene.« (Aljaž, 26 let)

»Bralna značka je super in knjige, ki jih beremo so zelo zanimive.« (Tomislav, 31 let)

»Jaz imam najraje ljubezenske knjige. Pri branju rabim malo pomoči, zato doma berem z mamo, v enoti pa z zaposlenimi.« (Martina, 41 let)

»Bralna značka mi je zelo všeč in želim si, da bi prebral veliko knjig.« (Goran, 35 let)

»Ko preberem knjigo, sem zelo vesel, vedno se kaj novega naučim.« (Dalibor, 39 let)